

Volnočasové aktivity dětí a mládeže jako nástroj prevence sociálně patologických jevů

Lucie Koubková

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Koubková**
Osobní číslo: **H138055**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Volnočasové aktivity dětí a mládeže jako nástroj prevence sociálně patologických jevů**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- vymezení pojmů a východisek v problematice volného času dětí a mládeže, klasifikace druhů a příčin vzniku sociálně patologických jevů a prevence sociálně patologických jevů;

- volný čas dětí a mládeže v městské části Brno-Slatina v souvislosti s využíváním projektu Všechny děti jsou naše;

- propojenost výchovy dětí a mládeže v jejich volném čase s prevencí sociálně patologických jevů.

Součástí práce bude realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů, zpracování a vyhodnocení dat, shrnutí a interpretace výsledků a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. 2008. Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy. Praha: Portál.

HOFBAUER, B. 2002. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál.

HOFBAUER, B. 2010. Kapitoly z pedagogiky volného času. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta.

KAPLÁNEK, M. 2012. Čas volnosti čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase. Praha: Portál.

KRAUS, B. 2001. Člověk prostředí výchova. Brno: Paido.

MATOUŠEK, O. 2003. Mládež a delikvence. Praha: Portál.

NIKL, J. 2000. Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci. Praha: Policejní akademie České republiky.

PÁVKOVÁ, J. a kol. 2002. Pedagogika volného času. Praha: Portál.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Jůzlová

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

4. prosince 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

29. dubna 2016

Ve Zlíně dne 4. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

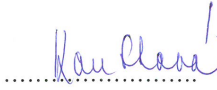
Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 1.3.2016

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Volnočasové aktivity dětí a mládeže jako nástroj prevence sociálně patologických jevů“ je zaměřena na umožnění smysluplného a aktivního trávení volného času dětí a mládeže jako významnou aktivitu sociální práce s rodinou a zároveň účinnou primární i sekundární prevenci závadového chování dětí a mládeže. Teoretická pasáž se zabývá faktory, které se nejvýznamněji podílí na příčinách vzniku i prevenci sociálně patologických jevů a také se podílejí na volnočasové výchově člověka. Samostatná kapitola je věnována sociálně patologickým jevům a zejména prevenci. Konkrétně je zaměřena na prevenci sociálně patologických jevů klientů OSPOD Brno-Slatina a popisuje stávající formu prevence (projekt „*Všechny děti jsou naše*“). Praktická část je věnována výzkumu a je zaměřena na konkrétní využití tohoto typu projektu i v jiných brněnských městských částech. Obsahuje kasuistiky rodin, zapojených do projektu, a rozhovory se sociálními pracovníky, řešícími sociálně patologické jevy u dětí a mládeže. Tyto kvalitativní metody umožňují podrobný a výstižný popis problému v kontaktu se zkoumaným objektem a tím pomáhají k naplnění cíle bakalářské práce.

Klíčová slova: volný čas, sociálně patologické jevy, prevence, děti, mládež, rodina, projekt,

ABSTRACT

Bachelor thesis „Leisure activities for children and youth as a prevention tool of social pathological phenomena” is focused on enabling meaningful and active leisure of children and youth as a major activity of social work with families and as an effective primary and secondary prevention of disruptive behavior of children and youth. The theoretical part considers the factors that contributes most to the causes of and preventing social pathologies and also participate in recreational education of man. A separate chapter is devoted to social pathological phenomena and especially prevention. Specifically, it focuses on the prevention of socially pathological phenomena clients OSPOD Brno-Slatina and describes the current form of prevention (Project "All children are ours"). The practical part is devoted to research and is focused on the specific use of this type of project in other parts of city. It contains case studies of families involved in the project, and interviews with social workers, addressing the socio-pathological phenomena in children and youth. These qualitative methods allow a detailed and accurate description of the problem in contact with the object of study and thus help to meet the goals of the thesis.

Keywords: leisure time, social pathological phenomena, prevention, children, youth, project

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji PhDr. Haně Jůzlové za vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a podněty a za laskavý přístup.

Poděkování patří také mé rodině za trpělivost, se kterou mne po dobu studia psychicky podporovala.

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně dne 15.4.2016

Lucie Koubková

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA A JEJÍ PODÍL NA VZNIKU	
SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	12
1.1 FUNKCE RODINY	13
1.2 RODINNÉ PROSTŘEDÍ	15
1.3 VÝCHOVA DÍTĚTE V RODINĚ	16
1.4 EKONOMICKÁ SITUACE RODINY	18
2 VOLNÝ ČAS	20
2.1 DĚTI A VOLNÝ ČAS	20
2.2 FUNKCE VOLNÉHO ČASU	21
2.3 RIZIKOVÝ A PREVENTIVNÍ FAKTOR VOLNÉHO ČASU	22
2.4 KATEGORIZACE A ORGANIZAČNÍ FORMY ZÁJMOVÝCH ČINNOSTÍ	24
3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	26
3.1 PŘÍČINY SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	28
3.2 FORMY OVLIVŇOVÁNÍ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	
- PREVENCE	31
3.3 TYPOLOGIE PREVENCE	32
3.4 ÚLOHA SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA – KURÁTORA PRO DĚTI	
A MLÁDEŽ V OBLASTI PREVENCE	34
3.5 PROJEKT „VŠECHNY DĚTI JSOU NAŠE“	36
II. PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 VLASTNÍ VÝZKUM	39
4.1 VÝZKUMNÁ METODA	39
4.2 CÍL VÝZKUMU	40
4.3 VÝZKUMNÁ OTÁZKA	40
5 REALIZACE VÝZKUMU	42
5.1 PŘÍPADOVÉ STUDIE	42
5.2. ROZHOVORY	45
5.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	46
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU	48
6.1 ANALÝZA DAT	48
6.2 INTERPRETACE DAT	48
6.3 DISKUZE A ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	62
6.4 VYUŽITÍ VÝZKUMU PRO SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU	66
ZÁVĚR	68

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	74
SEZNAM OBRÁZKŮ	75
SEZNAM TABULEK	76
SEZNAM PŘÍLOH	77
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Problematika sociálně patologických jevů dětí a mladistvých je v dnešní době stále aktuálnější a velmi diskutované téma. Děti a mládež vyrůstají v prostředí, kde na ně působí řada vlivů, vnitřních i vnějších. Nepůsobí na ně však pouze vlivy pozitivní a přínosné, ale dost často vlivy a jevy negativní a někdy i nebezpečné. Jestliže se jedinec sám těmto záporným jevům nedokáže bránit, dochází u něj k chování či jednání, jež označujeme jako sociálně patologické. V souvislosti s vlivy prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a má na něj zásadní vliv, ve své práci obšírněji zmiňuji zejména rodinu.

Děti a mládež mají stále více volného času a s tím souvisí i to, že většina sociálně patologických jevů je páchána právě ve volném čase. Závadové vrstevnické prostředí se může stát významným kriminogenním faktorem. Velkou roli hraje také ekonomický status rodiny a s ním související úroveň zabezpečení potřeb dítěte. Nedostatek peněz může být limitující bariérou pro realizaci představ o naplňování volného času. Je pravdou, že není možné dát rovnítko mezi nízkými příjmy rodiny a deviantním chováním dětí. Není podmínkou do volnočasových aktivit investovat přemíru finančních prostředků, jde zejména o to, aby se společným, nebo jinak dobře vyplněným volným časem posílily rodinné vztahy a citové potřeby dětí.

Sociálně patologické jevy jsou společensky nežádoucí a je proto nutné zajistit preventivní působení na děti, eliminovat jejich možnosti setkat se negativním chováním a aplikovat ho, a zvýšit jejich odolnost vůči těmto jevům. Pokud k tomu snažíme dospět, je mimo jiné důležité vyplnit vhodným způsobem jejich volný čas.

Tato témata jsou mi velmi blízká, jelikož vykonávám práci sociální pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Jedná se o práci složitou a náročnou a mým cílem je vždy sanace rodiny a hlavně zájem a blaho dětí.

Ve své bakalářské práci se zaměřuji právě na umožnění smysluplného a aktivního trávení volného času dětí a mládeže jako významnou aktivitu sociální práce s rodinou a zároveň účinnou primární i sekundární prevenci nežádoucích jevů. Tuto možnost umožňuje dětem v městské části Brno-Slatina projekt „*Všechny děti jsou naše*“.

Teoretická část bakalářské práce shrnuje poznatky odborníků o této problematice. Tato část byla zpracována na základě studia odborné literatury a je rozdělena do tří kapitol. V těchto jednotlivých kapitolách se zabývám faktory, které se nejvýznamněji podílí na příčinách vzniku i prevenci sociálně patologických jevů a také se podílejí na volnočasové výchově

člověka. Jsou to **rodina a volnočasové instituce**. Poslední kapitola se týká sociálně **patologických jevů a zejména prevenci**, což je stěžejní část mé práce. Konkrétně se zaměřuji na prevenci sociálně patologických jevů klientů OSPOD Brno-Slatina a popisují stávající formu prevence (projekt „*Všechny děti jsou naše*“).

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na konkrétní využití tohoto typu projektu i v jiných brněnských městských částech. Rozhovorem se sociálními pracovníky OSPOD ve vybraných MČ zjišťuji, jaké mají možnosti při eliminaci výskytu sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a možnosti prevence v této oblasti, jakým způsobem využívají pracovníci OSPOD při práci s rodinou smysluplné trávení volného času dětí a mládeže, jak se této problematice staví vedení městských částí, jaké mají preventivní opatření nebo dokumenty v rámci sociální práce s rodinou.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A JEJÍ PODÍL NA VZNIKU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ

„Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.“

Lev Nikolajevič Tolstoj

Celý život probíhá v nějakém prostředí, v nějaké společnosti. Vzhledem k obsáhlosti pojmu prostředí se v této kapitole soustředím pouze na prostředí rodinné, v souvislosti s jeho zásadním vlivem na zdravý vývoj dítěte. O významu rodiny pro vývoj dítěte snad dnes již nikdo nepochybuje. Co je tedy rodina? Pojem rodina není vymezen v právníkové literatuře ani v zákoně (nový občanský zákoník), nebyl ani definován již zrušeném zákoně o rodině. Úmluva o právech dítěte (1989, s. 1) hovoří o rodině jako o základní jednotce společnosti a přirozeném prostředí pro růst a blaho svých členů, zvláště dětí. Dle této Úmluvy (1989, s.1) *„...v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.“* Sociologové vesměs užívají pojem malá sociální skupina, případně primární skupina. Rodinu tedy můžeme chápat jako malou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na svazku rodičů a dětí, na společné domácnosti. Rodina tedy představuje určitý biosociální systém, který má své místo ve společnosti a její ovlivňován. Jak je vidno, existuje mnoho definic různých autorů, které se shodují na tom, že rodina je základní jednotkou společnosti, je první sociální skupinou, která umožňuje dítěti zařazovat se do společnosti, plní zásadní úlohu

v utváření životních postojů a *„je přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž by si mohl vybrat jiné a přejímá to, co v něm je připraveno rodiči. Avšak nikdy to není prostředí izolované od stávající společnosti, která je obklopuje, a nikdy to není prostředí na této společnosti nezávislé“* (Přadka, 1983, s. 90)

I když se rodina v čase vyvíjí a mění a zejména v jednotlivých funkcích rodiny dochází k určitým proměnám, i v 21. století zůstává ničím nenahraditelnou pro předávání hodnot a stále má rozhodující význam pro rozvoj osobnosti dítěte, které si ze své orientační rodiny odnáší základní vzorce pro další chování. Je známo, že od nepaměti žili lidé v rodinách, a neznáme žádné období, ve kterém by tomu tak nebylo. Lidské společenství stále potvrzuje svoji závislost na rodině jako základní jednotce lidského života.

V mnoha průzkumech figuruje rodina stále jako jedna z nejvyšších hodnot, která je spojená se štěstím, jistotou a pocity bezpečí. Podle Hanobíka (2011, s. 127) je rodinné prostředí

základním činitelem, které na dítě působí od narození. Na dítě mají největší vliv rodiče, sourozenci, prarodiče a širší rodina. Vliv rodiny na dítě je nenahraditelný a proto zdravá a fungující rodina a šťastné, harmonické prostředí, je nejlepší prevencí před všemi patologickými jevy.

„Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volnočasového života a výchovy, zásadně se podílejícím na formování jejich osobnosti.“ (Hofbauer, 2004, s. 43). Jak dále Hofbauer uvádí, žádoucím, ovšem pravděpodobně nedosažitelným cílem, je poučený a aktivní zájem každé rodiny o tom, aby děti mohly prožívat svůj volný čas smysluplně a bohatě. Rodina by měla děti učit k volnému času přistupovat tvůrčím způsobem a vytvářet žádoucí postoje.

Mnoho rodičů neví, že s dítětem by měli trávit určitý čas, protože to dítě potřebuje ke svému rozvoji. Nemusí mu kupovat drahé věci, ale musí s ním trávit čas, poslouchat ho, brát ho vážně, reagovat na něj. Mnoho rodin nabízí dětem spoustu věcí, ale nemyslí na jejich volný čas, co děti ve volném čase dělají a s kým. Mnoho rodin také nemůže z finančních nebo časových důvodů dětem příliš mnoho nabídnout. A mnoho rodin to vůbec nepovažuje za důležité.

Pokud tedy chceme pochopit a obsáhnout sociálně patologické jevy, jejich příčiny, vznik i přecházení, musíme začít od rodiny. Rodina totiž patří mezi rizikové činitele vztahující se k riziku vzniku sociálně patologických jevů u dětí (mezi další můžeme přiřadit např. školu, vrstevníky, zdraví, duševní zdraví, sociální zdatnost a v neposlední řadě využití volného času). Záleží velmi na funkčnosti rodiny, na rodinném prostředí i na stylu výchovy, v neposlední řadě také na ekonomické situaci rodiny. Těmto aspektům se věnují následující podkapitoly.

1.1 Funkce rodiny

Každá rodina by měla plnit základní funkce. Tyto funkce se přizpůsobují potřebám členů tak, aby byly uspokojovány jejich bio-psycho-sociální potřeby. Funkce rodiny popsal Kraus (2014, s. 133-137), který uvádí pět základních funkcí:

a) Biologicko reprodukční funkce – tato funkce se v čase nemění a má (i přesto, že v dnešní době jsou různé alternativy spolužití) význam pro celou společnost.

b) Sociálně ekonomická funkce – obsahuje řadu aspektů, rodina je chápána jako významný prvek v ekonomickém systému společnosti. Poruchy této funkce se projevují zejména jako hmotný nedostatek, často je to důsledek nezaměstnanosti a zvyšování životních nákladů.

c) Ochranná funkce – spočívá v zabezpečení biologických, hygienických a zdravotních potřeb členům rodiny, zejména dětem.

d) Emocionální funkce – tato funkce je pro dítě nezastupitelná, žádná jiná instituce nedokáže vytvořit potřebné citové zázemí, lásku, bezpečí a jistotu, důvěru, podporu a pomoc a společné rituály. I zde je možné sledovat změny v úrovni a kvalitě této funkce. Od konce 90. let 20. století přibývá rodiny, které tuto funkci plní buď s velkými obtížemi nebo ji neplní vůbec. Selhávání pak může být jednou hlavních příčin sociálně deviantního chování dětí.

e) Socializačně výchovná funkce – tato úloha plní nezastupitelnou roli v socializačním procesu dítěte a má velký význam pro socializace dítěte. Od narození dítě přejímá v rodině široké spektrum různých informací, zkušeností a hodnotových vzorů – hlavně od rodičů a starších sourozenců. Dítě samo však není jen pasivním článkem, ale uplatňuje také svou vůli, zájmy, přání a orientace.

Podle toho, jak se rodině daří plnit tyto funkce, rozlišujeme pak její funkčnost. Kraus (2014, s. 137) i Dunovský (1986, s. 29-30) uvádí tyto typy rodin a jejich charakteristiky:

- funkční rodina (všechny své funkce plní přiměřeně, tato rodina plní dětem pocit jistoty a bezpečí a je v ní zajištěn správný vývoj dítěte),
- problémová rodina (některé funkce nejsou plněny dostatečně, celkový vývoj rodiny však není zásadně narušen, rodina se snaží své problémy řešit nebo je kompenzovat),
- dysfunkční rodina (dochází k vážným poruchám některých nebo všech základních funkcí, dochází k vnitřnímu rozkladu rodiny a zásadně je narušen socializační proces dítěte, rodina není schopna problémy řešit vlastními silami),
- afunkční rodina (rodina není vůbec schopna zabezpečit základní potřeby dítěte, může dítěti škodit a jediným řešením může být odebrání dítěte z rodiny).

V souvislosti se sociálně patologickými jevy dětí a mládeže jsou často zmiňovány zejména problémové, dysfunkční a afunkční rodiny, hovoříme zde o poruchách funkcí rodiny. „*Za základ považujeme funkční rodinu, která dá každému dítěti do života to, co mu pomůže přežít život v rovnováze*“ (Bakošová, 2008, s.109).

1.2 Rodinné prostředí

Osobnost dítěte ovlivňuje prostředí, v němž vyrůstá. V užším slova smyslu je za rodinné prostředí považován domov, v širším slova smyslu ulice, město, okolí apod.

Kraus a Poláčková (2001, s. 106 -107)) pokládají za základní otázku sociální pedagogiky, zda má souvislost prostředí s výchovným procesem. V této souvislosti vymezují dvě základní funkce prostředí. Situační funkce vychází z toho, že výchovná činnost je realizována vždy v nějakém prostředí, které tvoří kulisu k výchovné situaci. Toto prostředí může působit pozitivně i negativně. V rámci výchovné funkce hovoří autoři o intencionálním (přímém) a funkcionálním (nepřímém) výchovném působení.

Se základními funkcemi rodiny a jejich vlivem na socializaci dítěte úzce souvisí také rodinné prostředí. Právě rodinné prostředí je velmi důležité z hlediska sociální pedagogiky pro posouzení, zda je socializace a vývoj dítěte rizikem pro pozdější vznik sociálně patologických jevů.

„Rodinné prostředí je prvním a nejdůležitějším citovým formovatelem dítěte“ (Semrád, 1996, s. 10). Autor dále vysvětluje, že dítě z rodiny přebírá (i nevědomě) vzorce chování i hodnotové orientace, kterými se dále řídí. Mühlpachr (2008, s. 148) vysvětluje souvislost zdravé výchovy dítěte s rodinným prostředím – jednou z nejdůležitějších podmínek zdravé výchovy je spokojenost rodičů a jejich manželská soudržnost. Pokud si navzájem rodiče rozumí, jsou schopni se domluvit i na společných výchovných přístupech a přiměřených výchovných opatřeních.

Mühlpachr také popisuje skutečnosti, které se ukazují nejčastěji v rodinách dětí, páchajících protizákonnou činností:

- nepřítomnost jednoho z rodičů, strukturálně neúplné rodiny,
- narušená dyáda matka – dítě, zejména na počátku života dítěte,
- nedostatek emocionálně pozitivního rodinného klimatu, citová deprivace, odmítání dítěte,
- porušená symetrie mezi laskavostí a náročností, nedostatečný dohled, neúměrné trestání,
- nízký socioekonomický standard rodiny.

Zásadnější pro pozdější zdravý rozvoj dítěte jsou bezesporu nemateriální podmínky rodinného prostředí, pocit bezpečí jistoty, citová saturace, pocit rodinného „tepla“. Výstižně toto pojmenovává Prekopová (2009, s. 34), která je přesvědčená, že pokud se lidé

v dětství nemohou spolehnout na lásku, pak hledají jistotu v alkoholu, drogách, snaze o úspěch a jiných zástupných útěchách.

Kraus (2014, s. 139) charakterizuje rodinné prostředí ve třech oblastech:

- 1) demograficko-psychologické podmínky – úplnost/neúplnost rodiny, počet dětí;
- 2) materiálně ekonomické faktory – finanční zajištění, kvalita bydlení, zaměstnanost rodičů;
- 3) kulturně výchovná oblast – vzdělání a hodnotová orientace rodičů, využívání volného času.

Hranice mezi těmito stránkami se stírají, oblasti se prolínají a výčet faktorů určitě není vyčerpávající. Nedá se například s určitostí říct, že v úplných rodinách nemůže dojít k nežádoucímu chování dítěte, i zde může dojít k patologii, i když navenek vypadá vše normálně. K selhávání rodinného prostředí patří dále nepochybně jakékoliv zanedbávání, týrání či zneužívání, domácí násilí – toto vše se může projevit nejen u rodin s nízkou životní úrovní, ale často se s tímto odborníci setkávají v rodinách s vyšší životní úrovní. Laca (2014, s. 137) se zamýšlí nad tím, že problémy v rodině jsou stále aktuální a jeden problém vyvolává další. Je nutné poskytovat rodině pomoc a podporu ze strany společnosti a státu tak, „*aby rodina svoje problémy mohla řešit co nejlidštějším způsobem*“. Je tedy důležitým úkolem sociálního pedagoga, aby byla poskytována rodině pomoc. Bakošová (2008, s. 110-111) se zamýšlí nad čtyřmi oblastmi sociálněpedagogické pomoci: rozvíjení sociálněpedagogické teorie rodinného prostředí a rodinné výchovy, vzdělávání odborníků pro práci s funkční a dysfunkční rodinou, osvěta v masmédiích a vzdělávací kurzy, a zejména terénní práce s rodinou a řešení výchovných situací rodičů a dětí.

1.3 Výchova dítěte v rodině

„Výchova v rodině je snad nejněsnadnější práce na světě.“

Virginia Satirová

S rodinným prostředím a s funkcí socializačně výchovnou je úzce spjata také výchova, což je také oblast náročná, komplikovaná a rozsáhlá. V této kapitole se věnuji jen některým jejím aspektům.

Každodenní komunikace v rodině, kvalita vztahů mezi jednotlivými členy a běžné chování členů rodiny tvoří citové prostředí dítěte a výrazně ovlivňuje, jak se má chovat. Dítě

vnímá, jak se s ním zachází, a ukládá si podvědomě toto chování jako určitý vzorec chování. Pak jedná podobně i mimo rodinu. V průběhu vývoje dítěte na něj pak na stejném principu působí i prostředí školy, vrstevníků a zájmových skupin. „*Výchova dětí je průsečíkem všech faktorů rodinného uspořádání, života, vztahů a individuální rodinné situace*“ (Hintnaus, 1998, s. 47). Společným prvkem těchto vlivů je osobnost rodičů. Rodičovské chování může být tedy dalším zdrojem negativního patologického chování dětí. Častou „bolestí“ současné výchovy bývá snaha vychovat dítě ke svému obrazu a snaha naplnit své představy o tom, jaké by dítě mělo být. V tomto případě nedostává dítě prostor k vlastnímu vývoji. Jak píše Matějček (1993, s. 19) „...*porozumět výchově znamená porozumět vztahu mezi vychovatelem a dítětem.*“

Střelec (2005, s. 117, 118) popisuje, že z postavení rodiny vůči ostatním činitelům výchovy vyplývá několik obecných závěrů – rodiče jsou základními vychovateli, všichni ostatní je mohou ve výchově pouze doplňovat; rodiče jsou zodpovědni za výchovu svých dětí nejen v rodinném prostředí; velmi důležitým předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý životní způsob celé rodiny; dobrou výchovu tvoří rodina tím, že umožňuje hodnotné příležitosti pro kontakty, zážitky a činnosti dětí; a nepřímá výchova je pro výchovu ve volném čase zpravidla důležitější než výchova přímá – nepřímo vychovávat znamená vytvořit podmínky, které umožní získat a utvářet vlastnosti mravního a schopného člověka.

Výchova v rodině vychází ze základní funkce rodiny – socializačně výchovné funkce. S ní úzce souvisí různé výchovné styly, kdy hlavně extrémní představují rizika z hlediska sociálně patologického (deviantního chování). Výchovné styly odrážejí osobnostní rysy rodičů a také vztah rodičů k dětem. Ovlivňují je také faktory rodinného prostředí, uvedené v předchozí podkapitole, a také faktory např. zdravotní, etnické, výchovu ovlivňují i samotné děti, jejich povaha, nadání, schopnosti. Zde se výrazně projevuje vliv moderní doby na rodinu, výchovné styly se v čase výrazně proměnily.

Styly ve výchově popisuje mnoho autorů. Mühlpachr (2008, s. 151-152) vychází z členění Kozelské a popisuje čtyři typy:

- 1) Výchova autoritativní, trestající
- 2) Nadměrně pečlivá výchova
- 3) Nadměrně shovívavá výchova
- 4) Zdravá demokratická výchova

Hintnaus (1998, s. 50-54) vyjmenovává extrémní a patologické výchovné styly, které jsou zásadně nesprávné a poškozují duševní vývoj dítěte. Mezi tyto styly patří výchova bez lásky, výchova hýčkájící, výchova omezující, výchova založená na kázni a poslušnosti, výchova s nesrozumitelnými požadavky, výchova ctižádostivá a výchova ponižující. Semrád (1996, s. 10-11) popisuje jako nebezpečné pro další formování dítěte a jeho případný příklon k partě výchovné prostředí jak takové, které dítě citově nesaturuje, tak pokud je příliš intelektualistické a dítěti není citově dostatečně přizpůsobeno. Říká, že *„...dítě se může mezi kamarády cítit lépe, protože má pocit, že mu kamarádi lépe rozumějí.“*

1.4. Ekonomická situace rodiny

V souvislosti se sociálně ekonomickou funkcí rodiny je nutné také zmínit materiální a finanční faktory v rodinách. Patří sem zejména zaměstnanost rodičů, charakter a kvalita bydlení a finanční zajištění. V tomto ohledu patří rodiny v ČR mezi rodiny s velkou životní úrovní na světě. Tržní transformace v posledních dvaceti letech ovšem přináší rodinám nejen pozitivní, ale i negativní dopady. Závažnými sociálními riziky jsou zejména nezaměstnanost a chudoba, případně velmi nízké příjmy pod hranicí životního minima. Nejvíce jsou postiženy neúplné rodiny s dětmi, které bývají často závislé na sociálních dávkách. Nejhorší kombinací bývá nezaměstnanost, vyšší počet dětí a neúplnost rodiny. Nelze než souhlasit se Sirovátkou a Marešem (2002, s. 124,125), kteří uvádí, že riziko nezaměstnanosti a chudoby pro rodiny s dětmi je vyšší než u ostatní populace. Keller (2010, str. 146-147) vyjmenovává tzv. nová sociální rizika. Pro potřeby mé práce je nejdůležitější riziko vzniku situace, kdy člověk sice práci má, ale její finanční ohodnocení mu neumožňuje vymanit se z chudoby a ani mu neumožňuje hradit náklady na bydlení bez sociálních dávek.

Kraus (2015, s. 32) uvádí, že *„sociálně ekonomická situace mnoha rodin v současnosti determinuje jejich životní styl a stává se někdy přímo rizikovým faktorem pro všechny její členy, děti především.“* Rizikové jsou především rodiny žijící v chudobě nebo na pokraji chudoby, závislé na sociálních dávkách. Rodiny jsou pod tlakem, snaží se vyrovnat okolí, vzhledem ke své situaci bezvysledně. To často vede u dětí ke patologickému chování.

Moje bakalářská práce má stěžejní téma prevence sociálně patologických jevů prostřednictvím volného času dětí a mládeže. Proto zmiňuji ekonomický prvek v rodinách s dětmi - právě nízká schopnost rodin pokrýt všechny finanční nároky života se promítá do

možnosti trávení volného času dětí a mládeže. Pokud se rodina přiblíží z jakýchkoliv důvodů k úrovni životního minima, je nucena redukovat rodinné výdaje i základní životní potřeby. V první řadě bývá zařazen obvykle i volný čas. Svou roli hraje také postupné zvyšování nákladů na trávení volného času, a tyto rodiny musí omezovat zájmové či jiné volnočasové aktivity svých dětí.

Hofbauer (2002, s. 192-194) popisuje vztah ekonomických problémů rodin a jejich možností trávit smysluplně volný čas. Mluví o podmínkách, ve kterých dnešní mládež vyrůstá, a zejména o vlivu rodiny. Rodina je místem prvotní realizace volného času dětí. Mezi rodinou a zařízeními volného času by měla být přirozená návaznost, kterou ale v současné době narušují četné problémy – mluví o sociální dysfunkčnosti rodin, pod kterou zahrnuje např. vysoký počet dětí žijících v neúplných rodinách a nezaměstnanost rodičů. Rodiče neznají nebo nemají možnosti, jimiž by volnočasový život svých dětí mohli sami obohacovat.

Existuje nemalé množství rodin, které se ocitly na hranici hmotné nouze či mají nízké příjmy. I když z těchto důvodů musí omezit účast dětí na kroužcích, táborech a jiných aktivitách, přesto se jim daří zabezpečovat rozvoj jinými formami. Zde je znovu potřeba vyzdvihnout důležitost rodiny, rodinného prostředí, výchovy v rodině, jako určující prvek pro řádnou výchovu a socializaci dětí.

2 VOLNÝ ČAS

„Co má dítě dělat, když nemá co dělat?“

Oblast trávení volného času dětí a mládeže považují oblast, která si zaslouhuje velkou pozornost celé společnosti. Dříve bývala nedoceněna, ale myslím si, že v této oblasti došlo a stále dochází ke změnám. Jak uvádí Kraus (2015, s. 143), mění se institucionální zabezpečení volného času, kultura a sport se komercializují, probíhá informační revoluce a dominantními médii se stávají televize, mobily a internet. Hájek, Hofbauer a Pávková (2011, s. 30 a dále) pak vysvětlují, že význam volného času roste v souvislosti s demografickým a sociálním vývojem celého lidstva a také s globalizací.

2.1 Děti a volný čas

Volný čas je významnou oblastí života a výchovy dětí a mládeže, hraje také nemalou roli při utváření osobnosti a jeho socializaci. V žádném dalším životním období není člověk schopen pojmout tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství. Nežádoucím důsledkem chybějícího naplňování volného času pozitivními aktivitami je v mnoha případech i nárůst negativních jevů. Podle mého názoru je právě zabezpečení kvalitního trávení volného času dětí a mládeže cestou jak kompenzovat nedostatky například školského systému, ale hlavně nedostatky v rodinném prostředí a vlivu, o kterých se zmiňuji v kapitole první. Rodina má dominantní postavení ve všech oblastech výchovy a péče a také v oblasti aktivit ve volném čase.

Volný čas můžeme definovat obecně jako dobu, kdy si můžeme svobodně vybrat, co budeme dělat, to co děláme, nám přináší pocit uspokojení a děláme to rádi. Kratochvílová (2004, s. 79) popisuje volný čas jako specifickou a důležitou součást života dětí, mládeže i dospělých – lidí v každém věku. Je to čas na oddech, rekreaci, regeneraci fyzických i psychických sil, uvolnění, čas na setkávání s přáteli, na poznávání světa, na seberealizaci v činnostech podle vlastních potřeb a zálib, představ, tužeb a hodnot. Podle Pávkové, et al. (2002, s. 13), je specifickou zvláštností volného času dětí a mládeže to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti se ještě neumí se sami orientovat ve všech oblastech zájmových činností a potřebují proto citlivé vedení – ze strany rodičů, učitelů i volnočasových pedagogů. Toto vedení má být pro děti zajímavé, přitažlivé a pestré. Míru toho, jak je možné ovlivnit volný čas dětí, určují mimo jiné mentální a sociální vyspělost dětí a také to, jaký model výchovy rodina zaujímá.

Pedagogická disciplína, která se věnuje volnému času z hlediska výchovných možností se jmenuje pedagogika volného času. Jejím cílem je podílet se na utváření, rozvoji a proměně bio-psycho-sociální i duchovní stránky osobnosti člověka v kultivovanou bytost. „*Pedagogika volného času se zabývá pojetím a cíli, obsahem a způsoby výchovného zhodnocování volného času, organizacemi a institucemi, které tyto aktivity uskutečňují nebo pro ně vytvářejí podmínky.*“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2002, s.14).

S pojmem pedagogika úzce souvisí pojem výchova. Jak píše Pávková a spol. (2002, str. 69), souvislost mezi pojmy výchova a volný čas se dá popsat trojím způsobem. Jedná se o:

- výchovu pro volný čas, která zdůrazňuje cíle této oblasti výchovy, tzn. rozvíjení dovedností, motivace, schopností;
- výchovu ve volném čase, která je součástí výchovného působení v té části života, o které může jedinec svobodně rozhodovat;
- výchovu volným časem, což jsou aktivity ve volném čase, příslušné instituce, metody a formy;

2.2 Funkce volného času

Kratochvílová (2004, s. 87,88) uvádí pět základních funkcí volného času:

1. Zdravotně-hygienická funkce, která představuje zejména odpočinek, uvolnění, setkávání s kamarády, čtení, snění, „nicnedělání“, je to vlastně kompenzace povinností.
2. Seberealizační funkce rozvíjí potřeby, zájmy a schopnosti ve smysluplných aktivitách podle vlastního výběru. Je nutno si uvědomit, že uspokojovat své potřeby lze v pozitivních i v negativních aktivitách.
3. Formativně-výchovná funkce vyjadřuje možnosti vlivu na formování osobnosti, jejích zájmů, schopností, návyků a rozvíjení motivace. Základní smyslem této funkce je vytvářet vhodné podmínky na seberealizaci a rozvoj osobnosti, v čemž spočívá největší společenský význam výchovného ovlivňování volného času.
4. Socializační (společenská) funkce slouží k vytváření podmínek pro navazování širších vrstevnických a sociálních interakcí a vztahů.

5. Preventivní funkce umožňuje předcházet sociálně patologickým jevům tím, že nabízí rozličné možnosti zajímavých nabídek na hodnotné využívání volného času.

Pokud chceme, aby bylo trávení volného času efektivní, měly by být dodržovány veškeré funkce.

2.3 Rizikový a preventivní faktor volného času

Volný čas lze vnímat jako riziko i jako příležitost.

Volný čas jako rizikový faktor

Volný čas dětí a mládeže je téma, o kterém se dnes stále více diskutuje v souvislosti s negativními jevy - pasivita dětí, nadměrné sledování televize, dlouhý čas trávený u počítače, nezdravý životní styl a obezita, s tím související zhoršující se fyzická neobratnost, ale také vliv party a s tím spojená sociálně patologická rizika. Z výše uvedeného vyplývá, že volný čas může být významným rizikovým faktorem výchovy. Z hlediska volného času je proto velmi významné, s kým či v jaké společnosti volný čas trávíme.

Jak dále píše Pávková (2002, s. 14), mnoho dětí prožívá volné chvíle venku, na ulici a bez jakéhokoliv dohledu. Tato situace je zcela evidentně neuspokojivá a může tím být ohrožena výchova dětí pro společnost. To platí zejména pro děti žijící ve velkých městech.

Opět je nutné zopakovat, že pro dítě je na prvním místě ve výchově rodina. Vzhledem k dnešnímu uspěchanému životnímu tempu nemá velká část rodičů možnost kontroly nad trávením volného času svých dětí. Pokud ještě rodina selhává ve svých nejdůležitějších funkcích, dost často se stává, že se ani nezajímá o to, jak dítě tráví volný čas. Možností kompenzace tohoto nedostatku může být působení školy a volnočasových subjektů. Pokud se však toto nepodaří, hrozí nebezpečí, že se dítě dostane do vlivu nežádoucí vrstevnické skupiny, kde je ohrožen jeho vývoj. Nejkomplikovanější to bývá v období dospívání, kdy význam vrstevnických skupin strmě narůstá. Matoušek a Kroftová (1998, s. 83) soudí, že „*vrstevnické skupiny se na prahu dospělosti stávají nejvýznamnější referenční skupinou, zastupující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny.*“ Obecně je členství ve vrstevnické skupině důležitým faktorem zdravého vývoje. Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je pak tato skupina důležitější než jejich rodina. Pokud se přimknou k partě, která je delikventní, požadavkům party se přizpůsobí. Pávková (2002, s. 16) dodává, že pokud se k těmto faktorům přidají pocity dítěte, že o něj nikdo nestojí,

opakované školní neúspěchy a dlouhotrvající pocity nudy, může mladý člověk snadno podlehnout partě. Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající ve funkční rodině. U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobnější, že se přimknou více k vrstevnické skupině a vůdce party na ně bude mít velký vliv. V tomto období se stávají vrstevnické skupiny - ať již ovlivňují adolescenta pozitivně či negativně – nezastupitelným výchovným činitelem.

Volný čas jako prevence sociálně patologických jevů

Základním prvkem prevence je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k smysluplnému trávení volného času a s tím spojeným osvojením pozitivního sociálního chování a odmítání všech forem porušování zákonů. Jedná se tedy o primární prevenci v oblasti sociálně patologických jevů. Volný čas by měl z tohoto hlediska plnit funkci zejména výchovnou a sociálně preventivní. O dalších funkcích volného času píše v předchozí podkapitole.

Je nutné říci, že ne každé volnočasová aktivita je zárukou prevence či tlumení sociálně patologických jevů. Je nutná kvalitní, dobře strukturovaná a organizovaná realizace zájmů a potřeb dítěte, kdy se stává nedílnou součástí sociálního učení a pozitivní socializace. Děti jsou v rámci prevence vedeny např. Ke schopnosti odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodným způsobem, požádat o pomoc při řešení problému nebo pochválit druhého a pochvalu přijmout. Kvalitní náplň volného času se samozřejmě nevyřeší vše, jak vysvětluje Kraus (2015, s. 143), ale pokud je nabídka vhodných aktivit pestrá, má mladý člověk šanci, že se o něco bude zajímat a že v něčem bude úspěšný.

Účinné výchovné zhodnocování volného času mladých lidí je účinnou prevencí problémů a jeho nedostatek patří naopak k příčinám sociálně patologických jevů (Hofbauer, 2004, str. 50).

Financování volnočasových aktivit v rámci prevence

V této oblasti je stále co zlepšovat. Otázka financí je i zde velmi diskutovanou záležitostí, jako i v jiných oblastech života. Základním financováním na centrální úrovni je v rámci působení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy standardní preventivní působení ve školách a školských zařízeních a dále využívání dotačních programů pro prevenci sociálně patologických jevů, programů pro prevenci kriminality (financované Ministerstvem vnitra) apod.

Dle mého názoru je však velmi důležité financování na místní úrovni z místních zdrojů, tzn. na úrovni místních, okresních a krajských orgánů veřejné správy. Je důležité rozdělit podporu organizacím, které zabezpečují na místní úrovni volnočasové aktivity, a podporu přímo rodinám, které v dnešní době nemají z ekonomických důvodů možnost umožnit svým dětem smysluplné trávení volného času. Právě zde je široké pole pro plnění preventivní funkce volného času, a na tuto část se zaměřuji v praktické části své bakalářské práce.

2.4 Kategorizace a organizační formy zájmových činností

Kromě rodiny tedy existují i jiné vlivy, kterými můžeme vhodně působit na děti a motivovat je tak ke správnému využívání volného času. Řadíme mezi ně školu a organizace, které se volným časem dětí a mládeže cíleně zabývají.

Pávková (2002, s. 93-96) dělí zájmové činnosti podle obsahu zájmové činnosti na:

- společenskovední
- pracovně-technické
- přírodovědně-ekologické
- estetickovýchovné
- tělovýchovné, sportovní a turistické

Mezi instituce, kde mohou děti a mládež trávit organizovaně svůj volný čas patří:

- školní družiny a školní kluby
- střediska pro volný čas, domy dětí a mládeže
- tělovýchovné spolky
- občanská sdružení pro děti a mládež, neziskové organizace a spolky
- základní umělecké školy
- jazykové školy
- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Zájmová činnost může být pravidelná či příležitostná, může být skupinová nebo individuální. Pravidelná zájmová činnost mívá některé z těchto označení:

- kroužek
- soubor
- klub
- oddíl
- kurz

Příležitostná zájmová činnost může zahrnovat např. nabídku organizovaných příležitostných nebo cyklických akcí výchovně-vzdělávacího nebo rekreačního charakteru, např. den dětí, mikulášská nadílka.

Ve všech těchto formách velmi záleží na samotné osobnosti vychovatele či volnočasového pedagoga, jeho osobnostních předpokladech a jeho dovednostem pozitivně na děti a mládež působit. Děti si často chtějí jen popovídat, je pro ně velmi důležitý pozitivní kontakt s dospělým, ale také s vrstevníky, chtějí navazovat nová přátelství.

3 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

„Varuj se začátků zlého.“

Vojtěch Cikrle

Předmětem sociální pedagogiky jsou sociální aspekty výchovy a vývoje člověka a vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti. V oblasti zájmu sociální pedagogiky je tedy určitá intervence do procesu socializace jedince, které má předcházet v případě problémů vzniku nežádoucího chování. Z toho vyplývá, že nežádoucí - sociálně patologické jevy patří mezi základní okruhy a otázky, kterými se zabývá sociální pedagogika. S těmito jevy souvisí další řada okruhů, o kterých jsem se již zmínila v předchozích kapitolách, a mezi které Kraus (2004, s. 9) řadí například výchovu jako součást socializace, vztahy mezi prostředím a výchovou, konkrétní prostředí výchovy, volný čas apod.

Termín sociální patologie použil již významný pedagog a sociolog A. I. Bláha, který jej vysvětloval jako poruchy sociálních procesů a sociálních zařízení (Mühlpachr, 2008, s. 54). Problematika sociálně patologických jevů a jejich prevence prochází stále velkým vývojem, zejména po roce 1989. Ve společnosti obecně v posledních 25 letech dochází k mnoha proměnám a oblast sociálně patologických jevů patří mezi ty negativní.

Stanovit, co je ve společnosti normální a co ne, je velmi obtížné. V dnešní hektické době je hranice mezi normou a odchylkou značně pohyblivá. Z této problematiky vyjímám tři základní pojmy, které nebývají vždy chápány a vysvětlovány jednotně – sociální deviace, sociálně patologické jevy a rizikové chování.

Sociální deviace definuje Fischer a Škoda (2009, s. 14) jako „*způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě, jež je akceptována většinovou populací.*“

Kraus (2014, s. 25-26) rozděluje sociální deviace do tří skupin, podle stupně závažnosti a společenské nebezpečnosti:

1) Nežádoucí sociální jevy – jevy, které se vyskytují v každé společnosti. Pro společnost se pak stávají nebezpečné až ve chvíli, kdy jejich výskyt překročí únosnou hranici. Mezi tyto jevy Kraus řadí nezaměstnanost, rozvodovost, bídu, chudobu, bezdomovectví apod.

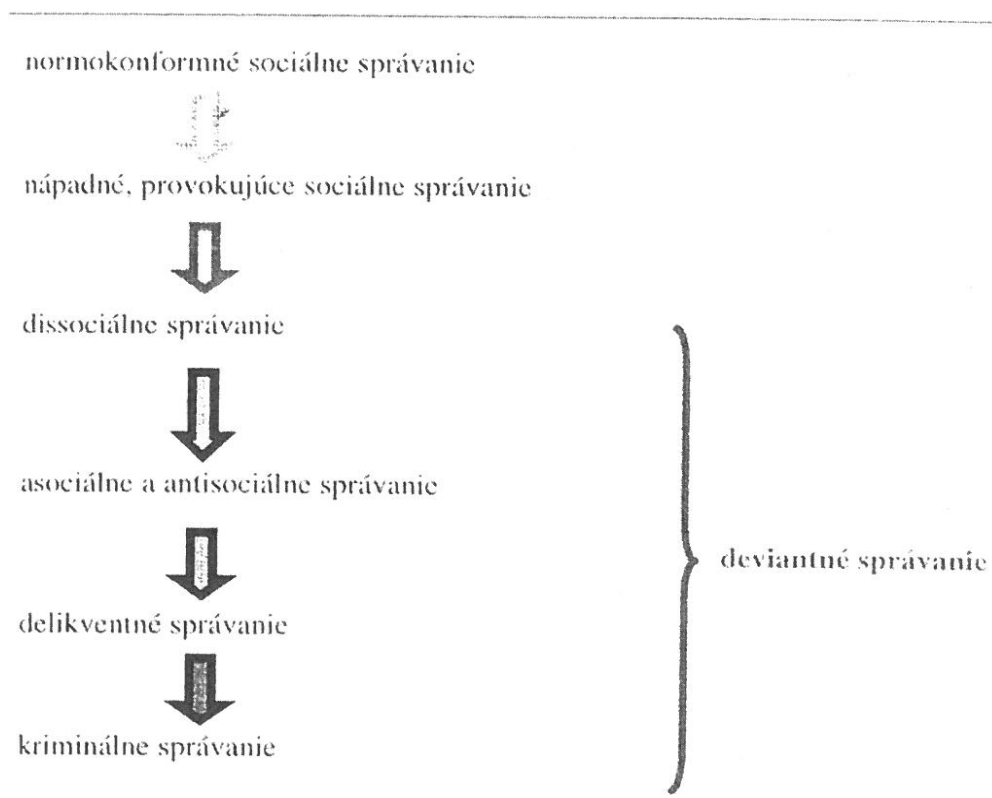
2) Asociální jednání je jednání, ve kterém je přítomna agresivita a násilí – na majetku či na lidech. Je závažnější než předchozí skupina, jelikož se již často jedná o jednání kriminální povahy.

3) **Sociálně patologické jevy** jsou nejnebezpečnější a nejproblematictější z hlediska jejich negativních důsledků pro společnost. Mezi ně Kraus řadí kriminalitu, závislosti, prostituci, sebevraždy. Jevy, které jsou označovány jako deviantní, nemusí být vždy patologické.

Fischer a Škoda (2009, s. 13) vymezují sociálně patologické jevy jako „*souhrnné označení nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů.*“

Vedle těchto pojmů se setkáváme také s pojmem **rizikové chování**, se kterým se můžeme setkat v různých dokumentech, strategiích a konceptech. Tento pojem je použit i v dokumentu MŠMT „Strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018“ a je zde vysvětlen jako „*rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince...*“

Pro srovnání, Ondřejkovič člení chování tímto způsobem:

Obr. 1 Členění chování dle Ondřejkoviče (2009, s. 35)

Klasifikace sociálně patologických jevů

Podle Krause a Hroncové (2007, s. 10) je sociální chování možné rozdělit na základní konformní chování v souladu s normami společnosti, nonkonformní chování, které je již nápadné a provokující, a deviantní chování, které je již odchýlené od norem společnosti. Toto deviantní chování lze pak rozdělit na chování asociální, disociální a antisociální (delikventní, kriminální). Do skupiny sociálně patologických jevů dětí a mládeže se v současnosti nejčastěji řadí kriminalita a delikvence, patologické závislosti, agresivita, šikana, záškoláctví, útěky z domova, sebepoškozování, vandalismus, rasismus, sexuální rizikové chování a další.

Setkáváme se také s termínem poruchy chování. Pešatová (2007, s. 135) popisuje poruchy chování jako opakující se a trvalé (minimálně šest měsíců a více) projevy disociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Důležité pro diagnostiku poruch chování je, že dítě chápe, že má dodržovat určité normy, ale neakceptuje je a neřídí se jimi. Tyto poruchy se obecně dělí na agresivní (šikana, vandalismus, přepadávání apod.) a neagresivní (lži, útěky, toulání).

3.1 Příčiny sociálně patologických jevů

Podmínkou uplatňování efektivní prevence patologického chování je znalost příčin jeho vzniku. K příčinám vzniku patologického a zejména kriminálního chování dětí a mládeže existuje obsáhlá literatura.

Základní teorie vzniku sociálně patologických jevů rozdělují Fischer a Škoda (2014, s. 31) na tři přístupy: biologicko – psychologický (např. Lombardova teorie vrozeného zločince), sociálně psychologický (např. teorie sociálního učení) a sociologický (např. teorie anomie, teorie etiketizace).

Jedlička a Kot'a (1998, s. 92 a dál) hovoří o těchto konkrétních teoriích:

- fyziologické teorie, které tvrdí, že kriminální typy odpovídají jejich vzhledu;
- psychologické teorie, které se opírají zejména o Freudovu psychoanalýzu a příčiny vidí v raném dětství, které je plné léček a nástrah;
- funkcionalistické teorie objasňují patologické jednání vztahem k organizaci společenského systému, mezi nejznámějšího autora této teorie řadí Roberta Mertona a jeho typy aberací;

- subkulturní teorie vychází z toho, že patologické chování je naučené stejně jako ostatní druhy chování;
- teorie odlišných skupin, která vidí proces počínajících deviací jako druh sekundární socializace;
- konfliktní teorie, která nahlíží na odchylky v chování jako na souboj mezi jedincem a skupinou.

V rámci etiologie se rozlišují dvě hlavní skupiny faktorů – vnitřní a vnější. Vnitřní faktory jsou závislé na individuálních zvláštích každého jedince, jsou dané geneticky. Zajímavou teorii předkládají Válková a Sotolář (2011, str. 309). Ve své práci objasňují příčiny patologického chování a předkládají nové poznatky z vědeckých výzkumů mozku v průběhu dospívání. Vysvětlují, že přední mozková kůra (rozhodující pro schopnost racionálního uvažování a rozhodování) dozrává až mezi 18. a 25. rokem. To znamená, že v důsledku těchto fyziologicky podmíněných faktorů, nejsou mladší děti (v rizikovém věku mezi 11. a 15. rokem) schopni uvažovat stejně jako dospělí, neumí dovozovat důsledky svého jednání, jednají impulzivně, a jsou silně ovlivnitelní jakýmkoliv vnějšími okolnostmi, což v tomto věku znamená rodinou, ale hlavně svými vrstevníky.

Do vnějších faktorů zahrnujeme vlivy, které stojí mimo vlastní osobnost mladého člověka. V předchozích kapitolách jsem se zmínila o vlivu prostředí na výchovu dítěte. Prostředí vytváří základní podmínky pro existenci člověka a jeho vývoj, působí na lidstvo nejen pozitivně, ale také negativně. Negativní působení nejcitlivěji vnímáme v případě ohrožování zdravého rozvoje dětí a mládeže. Souhlasím s Krausem a Poláčkovou (2001, s. 111), kteří zahrnují pod ohrožující faktory v prostředí také sociálně patologické jevy, týkající se dětí a mládeže. Děti se nejen stávají objekty těchto jevů, ale také samy deviantní činnost páchají.

Vnější příčiny patologického chování lze shrnout do tří základních oblastí – rodina, škola a volný čas. O rodině jsem podrobně psala v první kapitole, vliv školy na tuto oblast v podstatě navazuje, jelikož děti ze znevýhodněného rodinného prostředí často selhávají také ve školním prostředí. Přirozená tendence školy rozdělit skupinu na šikovné a méně šikovné děti může být pro některé z nich impulsem pro ztrátu motivace. To může být rizikovým faktorem pro vznik sociálně – patologického chování. Riziku volného času jsem se věnovala v kapitole druhé. Jsou i další sociální vlivy mezi které lze zahrnout např. vliv masmédií, obecný posun hodnot ve společnosti, regionální vlivy apod.

Fischer a Škoda (2009, s. 41) shrnují tuto problematiku tak, že ji považují za multifaktoriální. Deviantní či sociálně patologické chování je dle nich výsledkem působení vnitřních i vnějších faktorů, které jsou ve vzájemné interakci. Nelze se zaměřit pouze na genetické predispozice či na špatné sociálně ekonomické faktory (chudoba, negativní působení rodiny). Pro prevenci a řešení sociálně patologického chování je vždy nutná individuální znalost příčin tohoto chování a z toho vyplývající výběr účinných metod a postupů při ovlivňování a působení na tyto osoby.

Jak vysvětluje Pokorný a spol. (2003, s. 9), „sociálně patologický jev není nahodilý...vztahuje se k mnoha prvkům prostředí, ve kterém vznikl. Nelze jej tedy od prostředí oddělovat...“ V této bakalářské práci sleduji linku vzniku těchto jevů jako určitý výsledek středu dítěte či mladého člověka se sociálním prostředím, ve kterém žije. Schéma podmínek působící na vývoj jedince popisuje Bláhová takto:

SOCIALIZAČNÍ ČINITELÉ/DETERMINANTY:

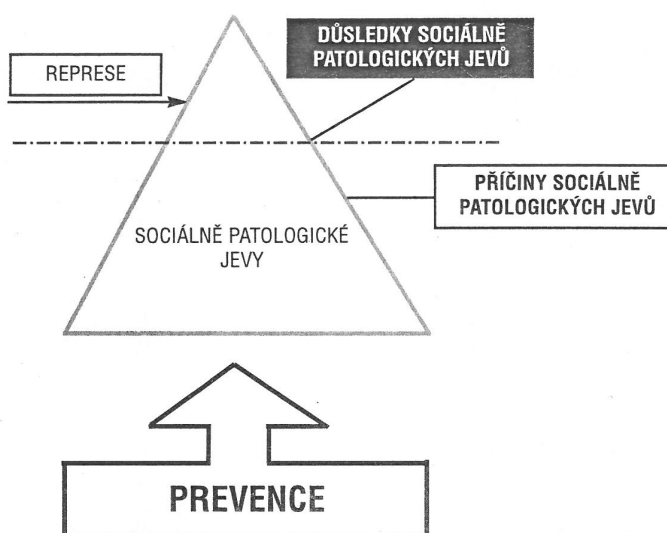
- biologické (genotyp, aktivita)
- sociální (výchova, prostředí)

Obr. 2 Socializační činitelé dle Bláhové (2012, s. 17)

3.2 Formy ovlivňování sociálně patologických jevů - prevence

Existují dvě základní formy – represe a prevence. Represe se zabývá již vzniklými poruchami a jejich důsledky, postihem jedinců, kteří porušili normy společnosti. Orgány represe jsou policie a soudy. Za mnohem účinnější a efektivnější formu je však považována prevence sociálně patologických jevů. Nikl (2000, s. 90) považuje za základní úkol řešení problémů spojených s patologickými jevy dětí a mládeže jejich prevenci. Za prevenci považuje celý souhrn opatření, jimiž lze zasahovat do prostředí, které ovlivňuje vývoj a socializaci dětí. Základní místa realizace primární i sekundární prevence jsou rodinné a školské prostředí.

Obr. 3 Formy ovlivňování sociálně patologických jevů společnosti (Pokorný a spol., 2003, s. 10)

Prevence sociálně patologických jevů jako oblast sociální pedagogiky

Kraus a Sýkora (2009, s. 56) uvádí, že předmětem sociální pedagogiky jsou mimo jiné aspekty výchovy a vývoje jedince a utváření optimálního způsobu života ve společnosti. Součástí je i intervence do procesu socializace, která by měla předcházet vzniku a rozvoji nežádoucího patologického chování. Toto zaměření můžeme zařadit do preventivní (profylaktické) funkce sociální pedagogiky. Souhlasím s Hrivíkovou (2014, s. 268), která soudí, že „prevencia jednotlivých sociálno-patologických javov je výzvou pre samotných sociálnych pedagogov, ktorí sú profesionalmi v oblasti prevencie.“

Součástí sociální pedagogiky je také oblast trávení volného času a mimoškolní výchova dětí a mládeže. Zde se prevence sociálně patologických jevů stává společným bodem sociální pedagogiky i pedagogiky volného času. Jak již bylo popsáno ve druhé kapitole, významným faktorem prevence je smysluplné využívání volného času.

Cílové skupiny dětí, na které se zaměřují preventivní opatření, vyjmenovali ve své knize Matoušek a Kroftová (1998, s. 261). Jedná se o hyperaktivní děti, děti selhávající ve škole, děti s poruchami chování, děti z dysfunkčních rodin, děti z rodin žijících pod hranicí životního minima, děti s predelikventním chováním či děti zneužívané a týrané v rodinách.

3.3 Typologie prevence

Základní a nejčastější rozlišení prevence je rozdělení na primární, sekundární a terciární. Vycházím z dělení prevence, které popisují Kraus a Hroncová (2007, s. 298) a z typologie prevence uváděné Krausem a Sýkorou (2009, s. 57, 58)

1. Primární prevence působí zejména profylakticky a zahrnuje veškeré aktivity prováděné s cílem předejít vzniku jakýchkoliv deviací. Jedná se především o výchovné, vzdělávací, volnočasové a poradenské aktivity zaměřené nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování zejména dětí a mládeže (využívání volného času, možnosti sportovního vyžití). Primární prevence se týká zejména těchto klíčových oblastí - zdravého životního stylu, budování postojů, hodnot, zájmů a interpersonálních vztahů.

Primární prevence je považována za neúčinnější a nejefektivnější metodu, jak zamezit vzniku působení sociálně patologických jevů. Je ale žádoucí, aby pracovníci, kteří se touto prevencí zabývají, měli potřebné informace o jedincích, na které se má preventivně působit, např. z jakého sociálního prostředí přicházejí, jakou mají minulost, jaké mají aktuální postoje, hodnotové orientace, nebo jaké jsou jejich zájmy a potřeby.

Těžiště primární prevence spočívá nejvíce na bedrech rodiny, základní a střední školy, v neposlední řadě pak také na působení lokálního prostředí. Odpovědnost za oblast primární prevence spadá do působnosti rodiny, obce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Primární preventivní aktivity se dále rozdělují na specifické a nespecifické:

1. Specifická prevence je zaměřená proti konkrétnímu riziku nebo sociální deviaci, například předcházení prvního setkání dětí s drogami. Specifická prevence rozvíjí a doplňuje nespecifickou.

2. Nеспецифická prevence podporuje obecně žádoucí formy chování. Tento typ prevence rozvíjí a podporuje sociálně žádoucí formy chování přirozenou cestou. Do nespecifické prevence řadí Pokorný, Telcová a Tomko (2003, s. 26) výchovu v rodině, ve škole, ve společnosti, sociální a bytovou politiku, systém sociální péče či společensky preferovaný zdravý životní styl.

2. Sekundární prevence se zaměřuje na rizikové jedince a skupiny, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že u nich vzniknou a rozvinou se sociálně patologické jevy. Tento typ prevence by měl zabránit přetrvávání relativně lehkých poruch chování, jedná se tedy o péči o děti a mládež s určitou dispozicí k tomuto chování či žijící v rizikovém prostředí. Mezi instituce, které se zabývají sekundární prevencí, řadíme zejména poradny, krizová centra, střediska výchovné péče a další.

3. Terciální prevence je zaměřená na jednotlivce či skupiny, kteří se již dopustili nežádoucího sociálně deviantního chování. Spočívá především v resocializaci a v zabránění dalšímu pokračování této činnosti. Jejím cílem je zmírnění a náprava důsledků tohoto chování a hlavně zabránění recidivy. Sekundární a terciální prevence je s ohledem na odbornou náročnost jednotlivých aktivit záležitostí resortu Ministerstva práce a sociálních věcí a v některých souvislostech i Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva zdravotnictví. Ve specifické části populace působí i Ministerstvo obrany.

V rámci všech typů prevence jsou vytvářeny preventivní programy, zaměřené jak celkově na sociálně patologické jevy, tak na konkrétní jevy, např. závislosti, kriminalita apod. Důležité prvky kvalitních preventivních programů shrnuje Žaloudíková (2008, s. 49). Zahrnuje do nich spolupráci s rodinou, se školou, se zájmovými organizacemi apod., dále nácvik sociálních dovedností, nácvik, jak čelit tlaku vrstevníků. Další znaky efektivního programu vyjmenovávají také Pokorný, Telcová a Tomko (2003, s. 29), jedná se o koncepčnost, cílevědomost, komplexnost, znalost podmínek působení a flexibilita. Kraus a Sýkora (2009, s. 60) doplňují včasnost a dlouhodobost, a zejména začátek působení co nejdříve, ideálně na prvním stupni základní školy. Další důležitou podmínkou programu musí být stanovení jasného a realistického cíle, na základě kterého pak může být měřena efektivita opatření.

3.4 Úloha sociálního pracovníka – kurátora pro děti a mládež v oblasti prevence

Kurátor pro mládež je součástí Orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Orgány sociálně právní ochrany dětí vymezuje zákon č. 359/1999, o sociálně právní ochraně, v platném znění, a jsou jimi ministerstvo, krajský úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností a obecní úřad. Přímou práci s klienty – s dětmi a mládeží a jejich rodinami – provádí pracovníci pověřených obecních úřadu, v přenesené působnosti.

Tento zákon dále vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako:

1. ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
2. ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
3. působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
4. zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Sociálně právní ochrana se zaměřuje na určitý okruh dětí, stanovený v § 6. Jedná se zejména o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva zneužívají; děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život (zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití); děti, které se dopouští útěků od rodičů; děti na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu; nebo děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči.

Mezi hlavní principy sociálně právní ochrany patří mezi jinými i princip preventivního působení na rodinné vztahy, důraz je také položen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy. V § 10 se hovoří o preventivní a poradenské činnosti OSPOD, v odst. 2 je uvedeno „*obec v samostatné působnosti a kraj v samostatné působnosti vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí.*“, odst. 3 hovoří o povinnosti OSPOD sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat jejich příčiny a činit opatření k omezování těchto nepříznivých vlivů.

Vzhledem k obsáhlosti tématu se dotknu pouze primární a sekundární prevence, kterou zabezpečují orgány SPOD. V rámci primární prevence pořádají např. besedy se žáky základních a středních škol, vyhledávají rizikové skupiny a pracují s rodinami. Sekundární prevence představuje většinu práce kurátora pro děti a mládež. Jedná se hlavně o snahu zabránit opakování nežádoucího chování, které u dítěte již nastalo. Cílem kurátora v rámci sekundární prevence totiž je, aby nežádoucí jednání klienta neopakovalo.

Pokud hovořím ve své práci o možnostech sociálního pracovníka umožnit klientům SPOD účastnit se na volnočasových aktivitách, je nutné zmínit možnosti, které sociální pracovník má. Jednou z využívaných možností je žádost o dávku hmotné nouze – mimořádnou okamžitou pomoc. Tuto dávku vyplácí Úřad práce v souladu se zákonem č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi, v platném znění. Tato dávka je poskytována osobám v situacích, které jsou taxativně vyjmenovány v zákoně. Mezi ně patří také uhrazení odůvodněných nákladů v souvislosti se zájmovou činností nezaopatřených dětí a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí (např. pobyt ve Středisku výchovné péče). Nevýhodou tohoto typu pomoci je zdlouhavost správního řízení při vyřízení žádosti o dávku, nutnost chodit několikrát na úřad. To vše mnoho klientů může odradit. Dalším problémem je to, že ne všichni klienti SPOD dosáhnou na tuto dávku, nejsou poživatelé dávek hmotné nouze. Jejich příjem je často na hranici životního minima, ovšem podmínky na přiznání této dávky by nesplnili.

Řešením může být přímá pomoc klientům SPOD ve formě specifických programů prevence sociálně patologických jevů, které směřují cíleně k jednotlivým rodinám a dětem. Pro příklad uvedu projekt Jihomoravského kraje, který v rámci prarodinných aktivit kraje spolupracuje s CVČ Lužánky při zajištění prázdninových táborů pro děti z rodin, které se nacházejí v nepříznivé finanční nebo sociální situaci. Pobyt dětí je v plné výši hrazen z prostředků kraje. Rodiny vytipují a doporučují jednotlivé OSPODY. Nevýhodou je velké množství těchto rodin v Jihomoravském kraji a finanční omezení projektu, tudíž se v podstatě dostane pouze na ty rodiny, jejichž klíčoví pracovníci na OSPOD zareagují na výzvu kraje nejdříve.

3.5 Projekt „Všechny děti jsou naše“

Projekt „*Všechny děti jsou naše*“ je dlouhodobý projekt zaměřený na pomoc znevýhodněným a ohroženým dětem v městské části Brno-Slatina. Byl vytvořen odborem sociální péče ÚMČ Brno-Slatina v roce 1997 za podpory vedení městské části. Projekt zaměřuje svoji pozornost na využívání a trávení volného času dětí žijících v nepříznivých sociálních podmínkách, působí jako prevence sociálně patologických jevů (požívání alkoholu a jiných drog, kriminality apod.) a pomáhá při začlenění znevýhodněných dětí do společnosti.

Původně se projekt zaměřoval na zapojení dětí ze sociálně slabých rodin do mimoškolních aktivit a také na psychologickou práci s problémovými dětmi. Později (vlivem malého zájmu rodin a dětí o psychologickou práci) se projekt zúžil na podporu mimoškolních a volnočasových aktivit. Hlavním cílem projektu je především primární a sekundární prevence sociálně patologických jevů u slatinských dětí. Těžištěm je umožnění zájmových aktivit dětem ze sociálně znevýhodněných rodin – cílové skupině je nabízena možnost smysluplného využití volného času. Cílová skupina zahrnuje děti ze sociálně slabých rodin, děti, na které se zaměřuje sociálně právní ochrana dětí, a také děti zdravotně postižené.

Poskytování příspěvků na jednotlivé aktivity konkrétním dětem je prováděno v souladu s Pravidly pro poskytování finančních příspěvků v rámci projektu „*Všechny děti jsou naše*“.

V současné době lze projekt rozdělit na pět částí:

1. podpora zájmové a prázdninové činnosti dětí ze sociálně slabých rodin (rodiny, pobírající dávky v hmotné nouzi, rodiny, které jsou přiznány přídatky na děti, příp. rodiny, jejichž situace se změnila tak, že se svým příjmem pohybuje na hranici životního minima);
2. podpora zájmové a prázdninové činnosti pro děti vyžadující zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí;
3. podpora preventivních pobytů dětí vyžadujících zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí (zejména dětí s výchovnými problémy) ve specializovaných zařízeních;
4. motivační odměny pro děti vyžadující zvláštní pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí;

5. podpora zájmové a terapeutické činnosti pro děti se zdravotním postižením

Zájmovou, prázdninovou a terapeutickou činností se rozumí zejména kroužky a volnočasové aktivity, sportovní oddíly, základní umělecké školy, prázdninové pobytové či příměstské tábory apod.

Příspěvek je omezen na částku 5 000,- Kč na jedno dítě za kalendářní rok, v závislosti na míře potřeby dle posouzení pracovníky odboru sociální péče. Na tento projekt vyčleňuje městská část ze svého rozpočtu ročně částku cca 150 tisíc korun.

Pravidla projektu jsou součástí příloh bakalářské práce.

Pod primární prevenci sociálně patologických jevů zařazujeme aktivity pod bodem 1. Pravidel, po sekundární prevenci zařazujeme aktivity pod body 2. a 3. Pravidel.

Součástí projektu je také vydávání brožury Co dělat odpoledne aneb Slatinský průvodce volným časem. Od roku 2008 ji vydává Městská část Brno-Slatina a prezentující se v ní organizace, které nabízejí dětem i dospělým různé volnočasové aktivity ve Slatině.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VLASTNÍ VÝZKUM

Hlavním tématem mé bakalářské práce je souvislost trávení volného času dětí a mládeže s problematikou sociálně patologických jevů. Tato problematika úzce souvisí s rodinným prostředím, na které se také ve své práci zaměřuji. Toto téma je mi velmi blízké jak z hlediska toho, že jsem sama matkou dvou dětí mladšího školního věku, tak z hlediska mé práce sociální pracovnice OSPOD.

V teoretické části své práce se tedy zabývám rodinou a všemi aspekty rodiny se týkající, volným časem, který vnímám jak významný faktor v oblasti výchovy, a v neposlední řadě problematikou sociálně patologických jevů a možností prevence. Závěrem popisuji projekt „*Všechny děti jsou naše*“, který souvisí se všemi uvedenými teoretickými kapitolami.

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na konkrétní využití tohoto typu projektu v MČ Slatina a také v jiných brněnských městských částech. K vyhodnocení rozhovorů s participanty použiji metodu otevřeného kódování.

4.1 Výzkumná metoda

Pro účely výzkumu jsem se rozhodla využít kvalitativní metodu. Tuto metodu jsem vybrala pro možnost podrobného a výstižného popisu problému v kontaktu se zkoumaným objektem. Disman (2000, s. 285) výstižně definuje kvalitativní výzkum jako „...*nenumerické šetření a interpretace sociální reality*.“ V mém výzkumu mi tedy nejde o čísla a data, ale člověka, dítě, rodinu, se všemi jeho problémy. To, co mě zajímá, jsou především jevy, které jsou za určitých podmínek přítomny nebo naopak chybí, informace, které přispívají k osvětlení výzkumné otázky.

Jak popisují Strauss a Corbinová (1999, s. 11), tyto metody se „...*mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž něco víme*“. Výhody kvalitativního výzkumu popisuje také Hendl (2005, s. 53), hovoří mimo jiné o tom, že výhodou kvalitativního přístupu je „*získání hloubkového popisu případů*.“

Kvalitativní přístup používá celou řadu postupů a technik sběru dat. Ve svém výzkumu jsem se rozhodla pro použití případové studie - kasuistiky a k technice polostrukturovaných rozhovorů.

V kasuistikách představuji část životních příběhů tří rodin, které se zapojily do projektu „*Všechny děti jsou naše*“. Popisuji jejich rodinnou i osobní anamnézu, důvody, proč se zapojily do projektu, snažím se odhadnout také prognózu jejich dalšího vývoje.

Rozhovorem se sociálními pracovníky OSPOD ve vybraných městských částech pak zjišťuji, jaké mají možnosti při eliminaci výskytu sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a možnosti prevence v této oblasti, jakým způsobem využívají pracovníci OSPOD při práci s rodinou smysluplné trávení volného času dětí a mládeže, jak se této problematice staví vedení městských částí, jaké mají preventivní opatření nebo dokumenty v rámci soc. práce s rodinou.

4.2 Cíl výzkumu

Z výše uvedeného vyplývá cíl výzkumu, který je proveden v souvislosti se zpracováním této práce.

Cílem je zjistit, jakým způsobem mohou v oblasti trávení volného času orgány SPOD v rámci primární i sekundární prevence sociálně patologických jevů ovlivnit kvalitu života dětí, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana, a dětí z nízkopříjmových rodin.

Jak uvádí Švaříček a Šedřová (2014, s. 62), významnost cíle není univerzální, ale většinou se vztahuje – tak jako i v mém výzkumu – pouze k určité referenční skupině osob. V mém případě to jsou kolegové - odborníci, sociální pracovníci, pro které je také tento výzkum prováděn a které může také obohatit. Informace, získané výzkumem, mohou být využity pro zefektivnění sociální práce s klienty OSPOD.

4.3 Výzkumná otázka

Švaříček a Šedřová (2014, s. 69) objasňují, že „výzkumná otázka tvoří jádro každého výzkumného projektu.“

V souladu s výše uvedeným cílem je stanovena hlavní výzkumná otázka (HVO), která zní:

Je projekt „Všechny děti jsou naše“ ve stávající podobě vhodnou formou primární a sekundární prevence sociálně patologických jevů?

Tato počáteční otázka se mi jevila jako poměrně široká a obecná, představuje určitý směr k prozkoumání daného jevu. Proto jsem zvolila v rámci této základní výzkumné otázky dvě dílčí výzkumné otázky (DVO):

DVO 1. Jaký postoj zaujímají sociální pracovníci a kurátoři pro děti a mládež k tomuto typu primární a sekundární prevence?

DVO 2. Je přínosem pro sociální práci s dětmi, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana, možnost ovlivnění trávení jejich volného času?

5 REALIZACE VÝZKUMU

5.1 Případové studie

Hendl (2005, s. 104) uvádí, že v případové studii jde o „...*detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů.*“ Bakošová (2008, s. 72) nazývá případovou studii sociálněpedagogickou kasuistikou rodinného prostředí dítěte.

Na následujících dvou příkladech prezentuji případy rodiny, které využily adresné pomoci projektu „*Všechny děti jsou naše*“. Tyto případy jsou typickou ukázkou praktického využití projektu. Data byla získána z příslušných spisů OSPOD a ze žádostí o příspěvek z projektu. Byla zachována anonymizace osobních údajů.

Kasuistika č. 1

První kasuistika přibližuje pomoc nízkopříjmové rodině dle bodu č. 1 Pravidel projektu.

Rodinné prostředí: jedná se o rodinu se čtyřmi nezletilými dětmi – dívkami. V době zahájení spolupráce s OSPOD byly tři děti školního věku, jedno předškolní. Rodina žije v obecním bytě.

Průběh: v manželství došlo postupně k závažným problémům mezi rodiči, vztahovému odcizení a posléze k odchodu otce z domácnosti. Otec se po odchodu z rodiny o děti vůbec nezajímal, neplatil výživné ani se nepodílel na jejich výchově. Matka se stala samoživitelkou. Závěrem manželství se ukázalo, že otec si bral bez vědomí matky půjčky a úvěry, které nesplácel, navíc dlouhodobě neplatil nájem v bytě. Matka měla sice stabilní práci, příjem je však spíše podprůměrný. Jejím příjmem tedy byl pouze její plat a přídatky na děti. Na jiné sociální dávky nedosáhla, výživné na děti nedostávala. Prioritně musela řešit dluh na nájmu, aby nebyla s dětmi z bytu vystěhována, a dále další pohledávky, o kterých se postupně dozvíдалa. Celá tato situace neblaze působila zejména na děti, které do té doby žily relativně normálním životem v rodině.

Za této situace byla v rámci práce OSPOD s rodinou nabídnuta matce pomoc (mimo další poradenství ve věcech financí, spolupráce s bytovým odborem, poradenství ve věcech vymáhání výživného apod.). Péče matky o děti byla vždy na velmi dobré úrovni, děti jsou pro ni na prvním místě. Děti neměly žádné výchovné problémy, ve škole prospívaly.

Děti dlouhodobě navštěvovaly Základní uměleckou školu, hrají na hudební nástroje. Jedna z dívek hrála závodně florbal, mladší děti navštěvovaly placené rukodělné kroužky ve škole. Zvláště dvě nejstarší dívky byly velmi dobře hodnocené ve hře na hudební nástroj

v rámci vyučování na ZUŠ. Matka sdělovala, že všechny tyto aktivity nyní musí zrušit, náklady na ZUŠ jsou pro ni neúnosné, stejně jako oddílové poplatky ve sportovním oddíle, či kroužky ve škole. Dvě děti jsou ve věku staršího školního věku, tedy nastupující puberta a s ní spojené případné problémy. Matka vyjadřovala obavy, jak skloubí uživení rodiny se splacením dluhů a s řádnou výchovou dětí, což pro ni znamená také smysluplné využití jejich volného času. Obávala se, že se budou odpoledne toulat po ulici a najdou si nevhodné kamarády.

Řešení: v rámci projektu „*Všechny děti jsou naše*“ je již třetím rokem pravidelně placena dvěma nejstarším dívkám hra na hudební nástroj na ZUŠ, ve které se stále zlepšují a absolvují i koncerty. Další dívka i nadále hraje florbal. Nejmladší dítě nastoupilo již na základní školu k sourozencům a může také chodit v odpoledních hodinách do družiny a do kroužků, které družina nabízí. Všechny děti mají nadále dobrý prospěch, nejstarší dívka absolvovala úspěšně přijímací zkoušky na střední školu. Matka se v průběhu tří let dostala z největší finanční krize, všechny pohledávky již zaplatila a splácí již jen dluh na nájmu.

Vlastní hodnocení a prognóza: dle mého názoru je tato pomoc typickým příkladem přímé a konkrétní pomoci v případě, kdy se rodina dostane do obtíží, zejména finančních. S rodinou je OSPOD i nadále v úzkém kontaktu a prognóza chování dětí do budoucna je více než příznivá.

Kasuistika č. 2

Druhá kasuistika prezentuje zapojení OSPOD a pomoc v rámci projektu, a to podle bodů 2,3 a 4 Pravidel projektu.

Rodinné prostředí: jedná se o matku samoživitelku se třemi dospívajícími dětmi. Otec rodinu opustil ve velmi nízkém věku dětí a vůbec se na výchově ani výživě dětí nepodílí. Matka je tedy na výchovu sama. V době zahájení spolupráce navštěvoval nejstarší chlapec 8. třídu základní školy, mladší dívky – dvojčata byly o rok mladší. Ekonomická situace v rodině není nepříliš dobrá, matka sice pracuje a má stabilní příjem, ale ten je velmi podprůměrný a navíc pracuje na směny, někdy i o víkendech.

Průběh: děti se dostaly do evidence OSPOD, když nahlásila základní škola problémy s docházkou a s velmi špatným prospěchem všech dětí. Zároveň začalo probíhat vyšetřování Policie z důvodu podezření, že děti spáchaly trestný čin poškození cizí věci – vandalismus. V průběhu práce s rodinou se zjistilo, že matka ve snaze rodinu materiálně zabezpečit, nezvládá časově jejich výchovu. Tím, že se děti dostaly do problematičtějšího

věku, začaly výchovné problémy. Děti nikdy neměly žádnou zájmovou činnost, nechodily do žádných kroužků, nebyly nikdy na táboře. Matka na to neměla peníze. V dospívání si děti našly partu nevhodných kamarádů. Parta děti stahovala k patologickému chování, vandalismu, toulkám, děti začaly kouřit, experimentovaly s alkoholem a marihuanou. Děti přestávaly matku respektovat, toulaly se, chlapec odmítal chodit do školy a objevovaly se u něj známky sebepoškozování.

V této fázi byla do kurátorské práce s rodinou také zapojena možnost pomoci z projektu. Chlapec potřeboval nutně a akutně péči odborníků Střediska výchovné péče. Nebylo však ve finančních možnostech matky, aby mu uhradila ihned pobyt v SVP. Nebyla ani možnost, aby si matka požádala o dávky hmotné nouze pro tuto potřebu, jelikož svým příjmem na tyto dávky nedosahovala. Z projektu byl tedy chlapci proplacena stacionární péče ve Středisku výchovné péče, kam pravidelně chlapec docházel a v průběhu práce s ním došlo k zlepšení jeho chování. V té době měl také narozeniny, ke kterým si velmi přál kopací míč na fotbal, což mu matka nemohla splnit. V rámci pravidel projektu byl zakoupen chlapci míč k narozeninám, jako určitý motivační prvek ke zlepšení jeho chování. Toto chlapec velmi ocenil. Dívky chodily do SVP ambulantně. V rámci práce s dívkami byla snaha je zapojit do zájmové činnosti, aby měly vyplněný volný čas a neměly tendence se vracet zpět k partě. Bohužel dívky neprojevovaly o nic zájem, nic je nebavilo, nezajímalo. O letních prázdninách alespoň absolvovaly všechny děti příměstský tábor u koní, který se jim velmi líbil, toto téma je (alespoň na chvíli) oslovilo. Letní tábor byl hrazen z prostředků projektu. Byla snaha, aby děti ve školním roce chodily do jezdeckého kroužku (opět placeného z projektu), ale o to už pak neměly zájem. V průběhu dalšího školního roku již s chlapcem výchovné problémy přestaly, ukončil povinnou školní docházku a nyní studuje učiliště. Výchovné problémy však pokračovaly s dívkami, které se nadále stýkaly se závadovou partou, a hlavně odmítaly chodit do školy. Přes veškerou práci OSPOD a matky se nepodařilo je ambulantní cestou přesvědčit je ke zlepšení chování. Dívky neměly o nic zájem, volný čas trávily s mobilem doma a komunikovaly po sociálních sítích. Vzhledem k tomu byly dívky umístěny do Střediska výchovné péče, kde byla provedena jejich diagnostika. Pobyt v SVP byl znovu hrazen z projektu, dvouměsíční pobyt pro dvě děti by byl obrovským finančním zatížením rodiny. Dívky po ukončení pobytu nadále pokračují ve stacionární péči v SVP, kde ukončí povinnou školní docházku. Tento pobyt je opět hrazen z projektu.

Vlastní hodnocení a prognóza: případ ukazuje rodinu se třemi velmi problémovými dětmi bez jakékoliv zájmové činnosti, „děti ulice“. Matka samoživitelka, nikdy neměla možnost jim mimoškolní činnost umožnit. Je zřejmé, že tyto děti potřebovaly od brzkého věku pomoc a podporu, i v oblasti vyplnění volného času, na kterou je pomoc z projektu cílená. Tato rodina však sítím OSPOD propadla, na rodinu nikdo neupozornil, ani škola, ani pediatrička. Do péče OSPOD se dostala, až když už měly děti výchovné problémy a byly v problematickém věku. Zde se ukazuje nutnost včasného zachycení potenciálně problematických rodin. Na základě této zkušenosti nastavil OSPOD lepší a užší pravidla spolupráce se základními školami a s jejich metodiky prevence. Prognóza dívek není bohužel dobrá, dívky nemají o nic zájem, jsou otupělé. Pozitivní bude, když ukončí řádně povinnou školní docházku a zkusí i nějaký učební obor. Chlapec má prognózu lepší, jeho chování se po absolvování pobytu v SVP zlepšilo, našel si jiné kamarády, do školy řádně chodí. Nad výchovou dětí je stanoven dohled a s rodinou je nadále kurátorsky pracováno. Z projektu byl rodině hrazena péče chlapce i dívek v SVP, pobytová i stacionární. Dále byl uhrazen příměstský letní tábor. Chlapci byla zakoupena motivační odměna.

5.2 Rozhovory

V předchozí kapitole jsem objasnila, jakou jsem použila techniku sběru dat mého výzkumu, a tou je polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor je dle Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 159-160) typem hloubkového rozhovoru. „*Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek.*“ (Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 160). Jak dále tito autoři vysvětlují, hloubkový rozhovor je proces, který sestává mimo jiné z přípravy, vlastního dotazování, přepisu, analýzy získaných dat a závěrečné prezentace výzkumné zprávy.

Vzhledem k tomu, že rozhovorem jsem chtěla získat informace na předem dané téma, vytvořila jsem určitou strukturu otázek. Rozhovor jsem pro lepší přehlednosti rozdělila na tři části. Celkový počet otázek byl 22. Otázky byly však vesměs otevřené a dávaly participantům určitou volnost pro vyjádření jejich názorů a zajišťovaly také flexibilitu pro další dotazování. Otázky jsou přílohou této práce.

Všichni participanté byli před rozhovorem seznámeni s pravidly projektu „*Všechny děti jsou naše*“ a měli dostatek času tato pravidla prostudovat.

5.3 Výzkumný vzorek

Pro výzkum jsem zvolila kombinovaný výběr vzorku. Kombinace obsahuje kritériový výběr, ve kterém se vybírají lidé, kteří mají jisté definované vlastnosti, a výběr důležitých osob z hlediska zkoumaného tématu (Gavora, 2007, s. 62). Vavřík (2012, s. 68) hovoří o tzv. účelovém výběru a vysvětluje, že cílem není zajistit reprezentativnost vzorku, ale zajistit co největší množství a bohatství informací od účastníků výzkumu.

Dotazování se účastnilo celkem šest participantů ze šesti městských částí Brna. Území statutárního města Brna je členěno na 29 městských částí, které jsou organizačními jednotkami města. Na každé městské části funguje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Do výzkumu jsem vybrala městské části s podobným počtem obyvatel jako je městská část Brno-Slatina (cca 9 500 obyvatel). Všichni participanté pracují na OSPOD v kombinované funkci sociálního pracovníka a kurátora pro děti a mládež.

Ve výzkumu jsem záměrně opomenula městské části velmi malé a naopak největší a nejpočetnější brněnské městské části, jelikož jejich problematika primární prevence sociálně patologických jevů a nakonec i sociální práce s klienty OSPOD je u nich naprosto specifická a odlišná.

Představení jednotlivých participantů a určení jejich kódu pro interpretaci výzkumných výsledků:

		délka praxe	počet obyv. v MČ
Participant 1	žena	1 rok	cca 7 500 obyvatel
Participant 2	žena	5 let	cca 7 300 obyvatel
Participant 3	žena	26 let	cca 10 000 obyvatel
Participant 4	žena	15 let	cca 5 900 obyvatel
Participant 5	žena	23 let	cca 5 800 obyvatel
Participant 6	muž	2 roky	cca 13 000 obyvatel

Rozhovory s participanty proběhly v časovém období únor – březen 2016, v jejich pracovním prostředí. Rozhovory trvaly většinou asi 30-50 minut. Některé otázky byly zodpovězeny pouze stručně a krátce, jiné byly více rozvedeny, podle pracovních zkušeností

jednotlivých participantů. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon, poté přepsala do písemné podoby a analyzovala.

Etická dimenze výzkumu

Ve výzkumu jsem respektovala diskrétnost a anonymitu participantů. V práci nejsou zveřejněna žádná data, která by umožnila identifikovat jednotlivé účastníky výzkumu. Participantův souhlas s výzkumem, který byl nahrán na diktafon, za podmínky důvěrnosti dat.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Analýza dat

Získaná data z rozhovorů jsem podrobila analýze a to skrze techniku otevřeného kódování. Švaříček a Šedřová (2014, s. 211) popisují tuto techniku jako určitou operaci, pomocí které jsou získaná data rozebrána, dělena, seskupena, tříděna a nakonec složena novým způsobem. Text je rozložen na jednotlivé fragmenty nebo jednotky a každé z nich je pak přidělen kód (jak uvádí někteří autoři - indikátor). Následovala strukturace textu, kdy jsem tyto kódy seskupila a sloučila pod jednotlivé pojmenované kategorie. Švaříček a Šedřová (2014, s. 222) vysvětlují, že se jedná o techniku induktivní, kdy dochází k tvorbě něčeho nového, dosud nepoznaného. Hendl (2005, s. 247) popisuje, že pomocí otevřeného kódování odhaluje výzkumník určitá témata také v kontextu s přečtenou literaturou a s přihlédnutím k výzkumným otázkám, používá také pojmy, které používají respondenti.

Pro další realizaci otevřeného kódování jsem vybrala techniku „vyložení karet“. Dle Švaříčka a Šedřové (2014, s. 226) jde o to, že ze seznamu kódů vytvoří výzkumník jednotlivé kategorie, které uspořádá do určité linky, a následný text je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií. Jednotlivé kategorie mi tedy pomohly převyprávět rozhovory a vytvořit analytický příběh. Obsahem kategorií je podrobný opis (deskripce) a hlavně interpretace kódů, které spadají do té které kategorie.

6.2 Interpretace dat

Ze získaných a analyzovaných dat jsem vytvořila kategorie, v některých kategoriích také subkategorie. Ve všech cituji odpovědi respondentů. Z jejich odpovědí jsem vybrala citace, o kterých se domnívám, že nějakým způsobem souvisí s danou kategorií a celým tématem výzkumu a jsou pro interpretaci výzkumu přínosné či zajímavé.

Data, získaná rozhovory s participanty, jsem pak v závěrečné diskuzi podrobila komparaci s teoretickou částí a také s kasuistikami.

Na základě provedené analýzy jsem dospěla k následujícím kategoriím, které jsou spolu svým způsobem všechny spjaté:

Kategorie č. 1 Orgány sociálně právní ochrany dětí a jejich kompetence

Tato kategorie zahrnuje informace o pracovnících OSPOD, se kterými jsem prováděla rozhovory. Z rozhovorů totiž vyplynuly zajímavé poznatky, které úzce souvisí s tématem

bakalářské práce, a s tím, jaké mají na jednotlivých OSPOD možnosti zapojit se nebo iniciovat jakékoliv projekty či podobné aktivity.

Participant, se kterými jsem měla možnost hovořit, byly vesměs zkušení pracovníci, kteří v této oblasti mají bohaté zkušenosti. Někteří v této oblasti pracují takřka celý život. Zajímavé zkušenosti popisoval participant, který pracoval delší dobu na pracovišti OSPOD, které bylo naprosto odlišné od současného pracoviště. Dříve pracoval na největší MČ v Brně, kde jsou podmínky sociálních pracovníků na OSPOD úplně jiné než na malých městských částech.

Všichni participant mají kumulované funkce, tzn. nejsou to pouze kurátoři pro děti a mládež, ale vykonávají také běžnou agendu sociálně právní ochrany dětí. V jedné městské části dokonce respondent musí vykonávat i další funkce, které vůbec se sociální oblastí nesouvisí.

V podstatě všichni respondenti shodně uváděli, že zásadním problémem je u nich pracovní přetíženost. Obecně hovořili o tom, že je u nich nedostatek pracovníků, takže jen těžko stíhají svou základní práci. P 1 dokonce při hovoří o tom, že sice mají snahu děti aktivně vyhledávat a individuálně jim pomáhat, ale „...*kde na to máme brát čas, když jsme neustále zasekaní samým papírováním!*“ P 3 se zmiňuje o tom, že by bylo dobré, kdyby byl čas se zamyslet nad tím, jaké by byly možnosti preventivních aktivit, ale „...*není na to dostatek pracovníků, kteří by něco takového udělali.*“ P 5 při se při rozhovoru o možnostech OSPOD, jakým způsobem může využít možnosti projektu, zasmál a vyjádřil názor, že „...*já nestíhám ani svou práci.*“ P4 vysvětlil, že „...*ze strany OSPOD není časový prostor to nějak řešit, nějaký projekty vymýšlet.*“ P 6 se v této souvislosti také rozhovořil o pravomoci OSPOD v této oblasti. Vysvětloval, že „...*patologie v chování dětí vychází z hodnot a ovlivňovat preventivně hodnoty dětí není v pravomoci OSPOD.*“ Dle jeho názoru by toto měla dělat pouze rodina a škola, OSPOD je jen doporučující orgán. OSPOD dle jeho názoru nemůže nic organizovat, na to nemá dostatek času, může jen připomínat a monitorovat.

Z rozhovorů obecně vyplývalo, že pracovníci jsou vesměs přetížení běžnou prací, klientů a případů přibývá, ale pracovních míst ne. Navíc je práce ztížena náročnou administrativou. Všichni participant se shodli na tom, že v současné době není v jejich časových možnostech aktivity podobného druhu řešit, vymýšlet a následně i realizovat. Projekt jako takový považují za vhodnou pomoc při jejich práci, ale zavádění u nich na

pracovišti si nedokáží reálně představit. Ve dvou městských částech jsme se ale domluvili, že výhledově navštíví Slatinu a zjistí další podrobnosti o projektu, a budou se snažit jej v nějaké míře prosadit na jejich pracovišti u nadřízených.

Participantů hovořili o možnostech OSPOD působit na rodiny a děti v oblasti volného času. Ve všech rozhovorech se objevilo, že pouze monitorují možnosti volnočasových aktivit ve svých městských částech. Tyto pak doporučují svým klientům. Přímou však nic nevyřizují, nezajišťují, nechávají to v kompetenci rodičů. Participantů mají vesměs zájmové aktivity ve svých městských částech zmapované, někteří mají na organizace individuální kontakty. Nicméně se shodli na tom, jak uvádí P 4, že *...volím doporučení, sdělím, co je v nabídce, ale přímo nezprostředkovávám.*“ Výjimku tvoří P1, který uvedl, že pokud se na ně obrátí rodič se zájmem o nějaký kroužek, tak mu to rádi zprostředkují, pomohou aktivitu zařídit. Uvádí, že *„...v rámci kurátorství dětem a rodičům sama nabízím tyto aktivity, aby neměly moc času na lumpárny.“* I zde se však jedná pouze o doporučení a poradenství OSPOD, aktivity rodinám neproplácí, pouze využijí kontaktů na volnočasové organizace a například pomohou vyřídit přihlášku. Naproti tomu P 2 má sice přehled, ale s těmito organizacemi není v žádném kontaktu, ani s nimi nespolupracuje.

Participantů hovořili o své činnosti v rámci preventivních aktivit, jak jim ukládají standardy sociálně právní ochrany dětí a mládeže, konkrétně bod 7a (*Orgán sociálně právní ochrany aktivně vyhledává a monitoruje ohrožené děti. Prokazatelně koordinuje, případně vytváří podmínky pro preventivní aktivity ve svém správním obvodu*). Hovořili o vyhledávání ohrožených dětí, popisovali aktivity v této oblasti. Spolupracují zejména se školami ve svých městských částech, s dětskými lékaři, ale i s dalšími subjekty, např. s Městskou policií, Středisky výchovné péče, jedna MČ má ve svém obvodu zřízen nízkoprahový klub. Do této oblasti participantů zařazují také spolupráci s volnočasovými organizacemi ve svých obvodech. Každý participant má lehce odlišný názor na to, co je vytváření podmínek pro preventivní aktivity. P 1 hovoří pouze o vyhledávání ohrožených dětí a zprostředkování volnočasových aktivit. P 2 popisuje jiné aktivity na minulém a na současném pracovišti. Na velké MČ, kde dříve pracovala, byly děti a mládež velmi ohroženy patologickými jevy. Pracovníci OSPOD např. chodili za asistence policie do heren a hospod a kontrolovali, zda se tam nezdržují nezletilci. Na současném pracovišti toto není potřeba, míra sociálně patologických jevů je zde nízká. Snad i proto se zde vůbec neuvažuje o zavedení jakýchkoliv preventivních aktivit. P 3 odkazuje na nízkoprahový klub, který se nachází v jejich správním obvodu. Jiné preventivní aktivity nemají. P 4 vysvětluje, že žádné

preventivní aktivity nevytváří a to z důvodu časové přetíženosti pracovníků OSPOD. Odkazuje pouze na dotace volnočasovým organizacím ze strany MČ. P 5 hovoří o besedách ve škole, o spolupráci s Městskou policií, o podpoře tradičních aktivit, jako jsou například hody. P 6 sděluje, že hodně spolupracují se školami a s bytovým odborem, provádí také kontrolu pohostinství a spolupracují s Městskou policií.

Kategorie č. 2 Charakter městských částí

Z rozhovorů s participanty vyvstala zajímavá informace a to je charakter jednotlivých městských částí. Ten totiž výrazně ovlivňuje práci OSPOD ve všech oblastech, i v oblasti řešení sociálně patologických jevů dětí a mládeže a preventivního působení proti těmto jevům.

V každé městské části je něco specifického, a nejsou to jen rozdíly v počtu obyvatel. P 1 popisuje svou MČ jako kombinaci rodinných domů a bytovek. Městská část se rozrůstá o nové drahé satelitní domy, ve kterých bydlí bohatší obyvatelé. Na druhou stranu jsou problém se zahrádkami, kterých je v MČ spousta, a kde se usídlují obyvatelé bez domova, a to i s dětmi. Městská část je dosti rozlehlá. P 2 pracuje v jiné městské části. V podstatě se jedná o MČ s převahou rodinných domů a P 2 popisuje, že „...*máme klidnou městskou část, kde se kriminalita a výchovné problémy moc nevyskytují.* „ Nejsou zde herny, jen pár restaurací. Zdejší obyvatele popisuje jako vysokopříjmové, nevyskytují se zde ve větší míře sociálně slabé rodiny, které by neměly například na kroužky svých dětí. P 2 se přímo vyjádřila, že u nich neexistuje potřeba preventivních programů a projektů. Není zde mládež, která by se chovala patologicky. Ba naopak zde jsou spíše rodiny, jejichž děti mají přemíru kroužků a jiných povinných aktivit a jsou spíše přetěžovány. Zmínila také své předchozí pracoviště na velké MČ, kde bylo velké množství sociálně slabých a dysfunkčních rodin, městská část byla rozlehlá se spoustou heren a nástrah pro děti. Ani zde však nefungoval žádný cílený program zajištění volnočasových aktivit pro konkrétní děti ze strany OSPOD. Klienti byli vesměs odkazováni na nízkoprahová zařízení. Obvod, ve kterém pracuje P 3, je typické sídliště, není zde zástavba rodinných domů. Problémem je zde „...*obrovská anonymita, ze které pramení problémy.*“ V této městské části funguje nízkoprahový klub pro sociálně slabé rodiny, pro dysfunkční rodiny. Specifikem je také ubytovna pro rodiče s dětmi, kde jsou v podstatě ubytováni jen a pouze sociálně slabé rodiny s dětmi. Tyto děti nemají v podstatě nikdy zajištěnou žádnou smysluplnou volnočasovou činnost, rodiče na to nemají peníze. Městská část, kde pracuje P 4, je rozlehlá, jsou zde rodinné domy, zahrady, pozemky. Zásadním problémem je zde kumulace

soukromých ubytoven, ve kterých dlouhodobě bydlí sociálně slabé rodiny s dětmi. Tyto oblasti jsou specifické, pracovníci OSPOD zde musí často zasahovat, spolupracují se správci ubytoven. Městská část P 5 má charakter vesnice, nachází se na okraji Brna. Je rozlehlá a většinou zde bydlí starousedlíci, všichni se zde znají, zachovávají se zde hodně generační tradice. „*V posledních letech dochází jakoby k proměně obyvatelstva, k migrace, do naší městské části se stěhují obyvatelé, kteří mají nízký nebo žádný příjem, matky jsou samoživitelky. Bydlí v chatkách na okraji našeho obvodu.*“ Problémem je tedy velké množství různých zahrad, ve kterých se nachází osoby bez domova, často i s dětmi. S těmito dětmi je pak řešeno jejich patologické chování. P 5 uvádí, že převážnou většinu protiprávních činů páchají mladiství, kteří do této oblasti dojíždí, přespolní. Stálí obyvatelé MČ zase naopak ve svém bydlišti „...*nezlobí, protože je tu všichni znají...*“, ale závadového chování se dopouští ve starší věku, kdy začnou dojíždět na střední školy do středu města. Městská část P 6 je opět typické sídliště se všemi jeho problémy – anonymita, vandalismus, málo volného místa k životu.

Dílčí závěr: Z výše uvedených dvou kategorií činím krátký dílčí závěr, že potřebnost a nutnost řešit prevenci sociálně patologického chování, zvláště v kombinaci se zajištěním smysluplného volného času rodinám a dětem, je značně rozdílná. Ovlivňuje ji také charakter té které městské části a jejich obyvatelstvo a také možnosti jednotlivých pracovišť OSPOD, zvláště s přihlédnutím k jejich pracovní vytíženosti.

Kategorie č. 3 Volnočasové organizace v městských částech

O možnostech trávení volného času dětí, mládeže nebo celých rodin ve svých městských částech mají pracovníci OSPOD velmi dobrou představu. Organizace mají vesměs zmapované a mají na ně individuální kontakty. Ve většině městských částí je bohaté sportovní vyžití, fungují zde tělovýchovné jednoty zaměřené na mnoho druhů sportů (klasicky TJ Sokol), je zde spousta sportovních oddílů pestrých zaměření. P 5 vysvětluje, že zejména ve sportu vidí velký potenciál pro děti - „*sport znamená režim, řád a pořádek v životě, plnění povinností.*“ Jedna městská část má své zimní kluziště, které významně podporuje a dotuje. V okrajové městské části funguje jezdecký klub. Ve třech městských částech funguje pobočka CVČ Lužánky s pestrou nabídkou kroužků. Participanti vyjmenovávali dále celou řadu aktivit pro děti a mládež, přes aktivity taneční, rukodělné, výtvarné, hudební a pěvecké, folklorní až po aktivity turistické a skautské. V městských částech, které nejsou sídlištní fungují také například mladí hasiči, rybáři. Nabídka je tedy pestrá a pracovníci OSPOD projeví opravdu velké znalosti těchto aktivit. Velmi mne

zaujaly aktivity podporované městskou částí, kde působí P 6. Odvíjí se to právě od výše zmiňovaného charakteru části, která je vesnická. Spousta tradičních aktivit je zaměřena generačně, tak, aby zde byla aktivní účast rodičů s dětmi. Dle P 6 se tak „...udržují tradice a zvyky, které se předávají z generace na generaci.“ Všechny organizace nabízí vesměs pravidelné aktivity a kroužky a také příměstské a pobytové tábory. Pouze P 1 se vyjádřil, že v jejich MČ se asi tábory nepořádají.

Dostupnost těchto volnočasových aktivit je relativní. P 1 uvádí, že jsou pro děti plně dostupné, členské poplatky nejsou závratné. P 2 se odkazuje na charakter své MČ a vysvětluje, že u nich kroužky asi nejsou pro sociálně slabou vrstvu obyvatel dostupné. Znovu odkazuje na to, že nejsou lokalita s častým výskytem sociálně slabých rodiny. P 3 hovoří o relativní dostupnosti kroužků dle příjmů rodiny. V jejich MČ působí nízkoprahové zařízení, kam mohou děti ze sociálně slabých rodiny docházet. P 5 hovoří o tom, že dostupnost je v rámci jejich obvodu „...úplně v pohodě, některé jsou zdarma.“ P 6 také přemýšlí nad dostupností kroužků v kontextu finanční situace rodiny. Dle jeho názoru jsou například „...tábory hodně drahé.“

V rozhovorech se všichni participanti vyjadřovali k podpoře volnočasových organizací městskou částí, tuto podporu zařazovali vesměs do určité primární prevence sociálně patologických jevů. Všechny městské části podporují organizace působící na jejich území dotacemi z rozpočtu městské části. Konkrétní částky pracovníci OSPOD neznají. Na relativně větších MČ, např. kde působí P 3 se prevenci věnuje komise zřízená městskou částí. Všechny tyto záležitosti jdou však mimo působení OSPOD, to se zaměřuje pouze na konkrétní klienty. Primární prevence v rámci podpory volného času dětí a mládeže v oslovených městských částech se tedy odehrává na úrovni podpory volnočasových aktivit pomocí dotací z rozpočtu, než pomocí konkrétní finanční podpory jednotlivým rodinám a dětem.

Subkategorie – Volnočasové aktivity na základních školách

V této kategorii se všichni participanti hodně rozhovořili o spolupráci s místními základními školami, a to nejen v souvislosti se zajištěním volnočasových aktivit. V této oblasti se v podstatě vzácně všichni shodovali, a i s těchto důvodů mi tyto informace přijdou zajímavé a důležité. Na základních školách v oslovených městských částech je velká nabídka volnočasových aktivit pro žáky škol, prakticky ve všech směrech trávení volného času. Dostupnost těchto kroužků je relativně lepší než v mimoškolních

organizacích. Pracovníci OSPOD jsou v kontaktu s učiteli, metodiky prevence na školách, a tam, kde jsou, také se školními psychology. Ve spolupráci s nimi mohou vytipovávat děti, které mají nějaké problémy ve škole – prospěchové, ve vztahu ke spolužákům apod. Participantů se shodují, že ve spolupráci se školou vidí i určitou primární i sekundární prevenci závadového chování dětí. Ve školách dobře fungují školní metodici prevence, pořádají se zde besedy např. o šikaně, existují zde schránky důvěry.

Kategorie č. 4 Rodina jako základní faktor ovlivňující chování dítěte

Z rozhovorů s účastníky vyplynula důležitost určení příčin patologického chování dětí. Participantů uváděli také konkrétní příklady ze své praxe.

Za nejčastější příčinu poruch chování uváděli účastníci problémy v rodině. Toto široké téma pak specifikovali. Např. P 1 uváděla jako příklad rozvádějící se rodiče. *„Pokud se rodiče hádají, tak veškerou svou energii věnují boji s druhým partnerem. Pokud se rodiče dokáží domluvit a rozejít lépe, věnují dětem víc pozornosti, záleží jim pak i na ostatních věcech, třeba na volnočasové aktivitě.“* Dále také považuje za problém ze strany rodičů jejich pracovní vyčerpání, kdy nemají na své děti čas. Shrnuje to do věty: *„Základem je rodina, která pokud nefunguje, je dítě ohroženo.“* P 2 vidí zásadní problém v rodině, v chování rodičů a v rodičovských vzorech. Říká, že je hodně ovlivněna předchozím pracovištěm, kde se s patologickými rodinami často setkávala. Říká, že *„...pokud vyrůstá dítě v patologickém prostředí, tak závadové chování se u něj určitě rozvine.“* Uvádí také dva příklady z praxe: děti vyrůstaly odmala v sociálně slabé rodině, ve velkém se zde požíval alkohol, rodiče měli kamarády bezdomovce. Děti byly věčně ve společnosti opilých rodičů a opilých bezdomovců. Děti pak měly výchovné problémy, byly agresivní, kradly, v nízkém věku začaly užívat návykové látky. Z rodiny byly odebrány. Chování rodičů považovaly za normu. Příklad z opačného spektra – chlapec pocházel z rodiny, která na tom byla majetkově velmi dobře. Byl rozmazlený a žil v luxusu. Rodiče pak u něj neměli autoritu, chlapec se začal toulat a užívat návykové látky. Z toho vyplývá, že když má dítě vše, na co si vzpomene, a nemá ze strany rodičů nastaveny žádné hranice, může to také vést k závadovému chování. P 3 také považuje rodinu za důležitý faktor. Důležité dle ní je *„...chování mezi členy rodiny k sobě navzájem, k okolí, motivace ze strany rodiny.“* Převážná většina klientů P 3 pochází z neúplných rodin, často jsou matky samoživitelky s dětmi z více vztahů, v rodině absentovala role otce. Rodiny jsou často sociálně slabé, stýkají se s rodinami s obdobnými rysy, chybí jim pak *„...motivace chovat se jinak než jejich okolí a nejbližší rodina.“* Rodiny se kterými pracuje ani nemají zájem něco řešit,

neinformují se ve škole na možnosti kroužků nebo se vymlouvají, že na to ještě neměli čas. P 4 také vidí příčiny problémů dětí v rodině: „*rodina vždy to dítě ovlivní ve všem.*“ P 5 uvádí, že se často setkává s rodinami, které jsou neúplné, mají celou řadu sociálních problémů, nesplácí dluhy, nemají zaměstnání, živitel rodiny je třeba odsouzen. Z těchto rodin pak vychází děti, které mívají větší či menší poruchy chování. „*U sociálně slabších rodin jsou děti postiženy vztahovými problémy, nový partner, nové děti, liberální výchova, není tam důslednost, a vyústí to v problémy.*“ Na druhou stranu vidí i chyby v tzv. bohatých rodinách, kde jsou děti bez povinností, a i zde pak může dojít k patologii. P 6 se zamýšlí nad rodinou jako zásadním faktorem výchovy dětí a říká, že dle jeho názoru patří mezi ně „*...bezbrhé ač paradoxně nepodnětné rodinné prostředí, laxnost rodičů, neúcta dětí k autoritám a ke společnosti, špatné rodičovské vzory, důraz na svobodu jednotlivce a nikoliv na odpovědnost za společnost.*“ Mezi další faktory, související se rodinným prostředím, řadí zaneprázdněnost rodičů či jejich nezáměr o děti a jejich volný čas, nedostatek citů, empatie a odpovědnosti za společné hodnoty.

Subkategorie – Ekonomická situace rodiny

Všichni participanti se vyjádřili také k tomu, že roli hraje také ekonomická situace rodiny. Ne vždy musí mít spojitost se závadovým chováním dětí, ale z jejich praxe vyplývá, že se tak často stává. Z úst participantů často zazníval pojem sociálně slabé rodiny, sociální dávky, předluženost, nízké příjmy apod. P 1 popsala, že nyní řeší případ nízkopříjmové rodiny, která je na sociálních dávkách, má sedm dětí a otec je onkologický pacient. Jedno z dětí má výchovné problémy a je nutné jej umístit na pobyt do Střediska výchovné péče, pobyt však rodina nemá jak zaplatit. P 1 hovořila o možnost vyřídit dávku hmotné nouze (mimořádnou okamžitou pomoc – MOP), nicméně z praxe ví, že vyřizování dávek je pro rodiče náročné, často se jim nechce, řeknou, že stejně nic nedostanou. P 2 pracuje v MČ, kde bydlí pouze málo sociálně slabých rodin. Nicméně v předchozím zaměstnání měla bohaté zkušenosti právě s těmito rodinami, většina klientů – dětí se závadovým chováním pocházela z nízkopříjmových rodin. P 3 odkazovala na jejich nízkoprahový klub, kam mohou děti docházet zcela zdarma. Nicméně i tak děti často nemají zájem kamkoliv pravidelně docházet a něčemu se věnovat, opět tímto navazovala na velký vliv rodičů na děti, kteří je v ničem nepodpoří. Také P 3 hovořila o možnosti využití dávek hmotné nouze, zejména před letními prázdninami, kdy mohou děti odjet na tábor. P 3 vzpomínala, že každý rok doporučují rodinám, aby si na tábor pro děti vyřídili dávku hmotné nouze, a umožnili dětem se tábora zúčastnit. Rodiče však „*nechtěly vyřizovat administrativu*

a pořizovat věci pro děti, takže nakonec děti nejely.“K tomu také uvádí, že „...je pro některé rodiče náročné žádat o MOPku, než podají žádost, dodají všechny věci, chodit stále na Úřad práce, no nechce se jim. Mnozí by akceptovali nabídku volnočasových aktivit jednorázových i pravidelných, ovšem s kompletním servisem.“ P 5 hovoří o nízkopříjmových rodinách, které nemají peníze na kroužky a „...rodiče řeknou, že jsou rádi, že dítěti dají najíst a žádné kroužky platit nebudou. To znamená, že je tady potřeba nějaká finanční injekce, aby jim to bylo umožněno. Pro rodiče je důležitější, že zaplatí jídlo a lístky na MHD. Ze strany těchto rodin nelze nic očekávat, oni ty peníze nemají, nemají ani vůli to řešit.“ P 5 sděluje, že vyřizování dávek na tábory a kroužky vidí jako určitou bariéru, není to přímá pomoc rodině. Rodiče musí chodit na různé instituce, po úřadech, žádat si o dávky hmotné nouze, což je nejisté a nemusí nic dostat.

Participantů se také shodli v tom, že velká mezera v možnostech pomoci se skrývá v tzv. nízkopříjmových rodinách. Jsou to rodiny, kde rodiče pracují, mají příjem, ten je však nízký a nedostačující. Dalším jejich problémem jsou dluhy, půjčky a úvěry, které se zdají být fenoménem této doby, zvláště u lidí, pocházejících z nízkého sociokulturního prostředí, kde finanční gramotnost nebyla rozvíjena. Rodiče prokazují snahu změnit svou ekonomickou situaci k lepšímu, chodí řádně do práce, nicméně jsou stále na okraji chudoby. Na druhou stranu nedosahují vzhledem k příjmům na sociální dávky, většinou pobírají pouze přídatky na děti. Zdá se tak, že v důsledku toho jsou na tom hůře než rodiny, kde rodiče nepracují a jsou plně na dávkách hmotné nouze., a mohou si také v rámci těchto dávek požádat o proplacení volnočasových aktivit.

Kategorie č. 5 Volný čas jako prevence závadového chování dětí

Jako další faktor, který přispívá k prevenci patologického chování dětí a mládeže, je smysluplně využitý volný čas. S tímto se ztotožnili všichni účastníci. V rámci struktury otázek odpovídali účastníci k tomuto tématu zvláště v rámci primární prevence a zvláště v rámci sekundární prevence.

Subkategorie – Primární prevence

Co se týká primární prevence sociálně patologických jevů a využití volnočasových aktivit pro tento účel, uvádí P 1 : „vhodně zvolené volnočasové aktivity chápu jako skvělou prevencí. Děti mají nějaký zájem, cíl, najdou nové kamarády. Je nutné je v tomto podporovat.“V oblasti primární prevence, to je zaměření na děti, které nemají žádné výchovné problémy, vidí právě největší potenciál pomoci nízkopříjmovým rodinám.

Umožnění smysluplného trávení volného času je určitým střípkem do mozaiky, která formuje dítě do budoucna. Z praxe popisuje případ chlapce, maminka byla samoživitelka, měli spíše nízké příjmy. Do svých deseti let byl chlapec bezproblémový, nicméně z nedostatku příjmu si matka nemohla dovolit ho přihlásit do kroužků, do družiny. Odpoledne trávil venku. Z nudy pak začal ničit věci, zastávky MHD, hřiště. Neměl ani žádnou partu, dělal vše sám, neměl kamarády. Byl neoblíbené dítě ulice. Do žádné zájmové činnosti se však již nechtěl zapojit, nic ho už nebavilo. P 2 si také myslí, že volnočasové aktivity dětí a mládeže mohou výrazně pomoci k prevenci závadového chování. Konkrétně mluví o tom, že *„... se děti zabaví a je jim to k užítku v tom smyslu, že se třeba i něco smysluplného naučí a skamarádí se s jinými dětmi.“* Vidí velké riziko právě v absenci smysluplných aktivit, kdy i bezproblémové děti se mohou nudit, chytout se party a vymýšlet „blbosti“ a rozvine se u nich závadové chování. S odkazem na charakter MČ P 2 sděluje, že na jejich OSPOD nemají potřebu jakkoliv primární prevenci sociálně patologických jevů řešit. P 3 řeší hlavně nízkopříjmové rodiny, kterých mají v MČ hodně. Takže i když tyto děti nemají výchovné problémy, považuje za důležité, aby měly nějak vyplněný volný čas a nenudily se. Jelikož se jedná o sídlištní MČ, hrozí často nebezpečí vzniku závadových part. P 4 jednoznačně považuje volný čas dětí jako *„nutnou věc, jak se nepodchytí včas volný čas dětí, je práce napůl marná.“* Obvod, kde pracuje P 4, je specifický množstvím ubytoven. P 4 si myslí, že zde je již primární prevence marná, a nastupuje prevence sekundární. Obecně si myslí, že je důležité, aby si rodiče uvědomili důležitost toho, jak a kde dítě tráví volný čas. V těchto věcech spoléhá na rodiny a na vliv školy. P 4 se zamýšlí nad prevencí a vyzdvihuje zejména sport. *„Děti musí trénovat, ne vždy to přinese očekávaný výsledek. To znamená, že až ta vlastní zkušenost toho člověka poučí. Sport znamená režim, řád a pořádek v životě.“* Vyzdvihuje obecně smysluplně využitý volný čas jako možnost naučit se pracovním návykům, pravidelně někam docházet a mít radost z takto stráveného času. P 5 považuje ve své MČ primární prevence to, co městská část dělá pro své obyvatele, tzn. podpora sportovních aktivit, podpora tradic. P 6 vidí obecný problém u dětí v současné době to, že děti tráví čas zejména doma u počítače, u tabletu. Dle jeho názoru se *„...společnost individualizuje, společné akce tolik netáhnou, jsou spíše doménou důchodců. Chybí motivační prvky, větší informovanost rodičů o významu obsahu trávení volného času jejich dětí.“* Velký problém vidí také v masmédiích, hovoří o *„nekontrolovatelném a bezbřehém obsahu televize, rozhlasu a internetu, který uvádí děti do rozhodovací paralýzy a ty pak neví, co si mají vybrat.“* Primární prevenci považuje za důležitou, protože *„prevence je vždy méně nákladná než*

kuratela“. Konkrétní podpora konkrétním dětem z nízkopříjmových rodin je dle něj vhodná, neboť sociální pracovník nejlépe ví, kdo se do projektu hodí a kdo si ho „zaslouží“, sociální práce v místě je nejdůležitější.

Subkategorie – Sekundární prevence

O sekundární prevenci, to znamená o práci s klienty, s dětmi, které již mají problémy v chování nebo jsou jiným způsobem ohrožené, se participanti rozhovořili více. Uváděli také příklady z praxe.

P 1 sděluje, že na svém pracovišti řeší největší problémy se záškoláctvím a obecně s problémy ve škole, kriminalita jako taková se v této MČ vyskytuje sporadicky. U všech dětí s výchovnými problémy zjistila, že u nich absentuje účelně trávený volný čas. *„Děcka se nudí a dělají bordel, lžou a lžou.“* Konstatuje však, že jakmile už děti problémy s chováním mají, nemají pak již zájem řešit svůj volný čas, u všeho vydrží jen chvíli. P 2 vysvětluje, že na současném pracovišti nemá téměř žádné případy dětí s výchovnými problémy. Na předchozím OSPOD bylo kurately mnohem více, řešila nezletilé, kteří se dopouštěli krádeží, loupeží, užívali návykové látky, pili alkohol, vzájemně se fyzicky napadali s rodiči a podobně. K příčinám uvádí souvislost s rodinným prostředím a trávením volného času - *„rodiče se o děti příliš nezajímali, z čehož vyplývá, že jim ani nezajistili smysluplné trávení volného času, což s problematickým chováním určitě souvisí.“* Dle pracovních zkušeností P 2 v dysfunkčních rodinách je volný čas to poslední, co rodiče zajímá. Při řešení výchovných problémů u dětí v rámci OSPOD se samozřejmě řešil i volný čas dětí, v rámci dalších opatření, například docházení do Střediska výchovné péče. Stejně jako P 1 upozornila také P 2 na to, že pokud již děti výchovné problémy mají, je pak složité je zapojovat do mimoškolních činností. Uvedla případ dítěte, které docházelo do nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, kde mu smysluplné aktivity byly umožněny, ale jeho to stejně nebylo a zakrátko tam přestal úplně docházet. P 3 sděluje, že ani u nich není míra kriminality vysoká, řeší spíše výchovné problémy, kázeňské problémy ve škole, záškoláctví. Opět odkázala na souvislost s rodinným prostředím, kdy rodina je nijak nepodporuje v docházení do kroužků či do jiných smysluplných aktivit. *„Takže děti pak lítají po venku, chytanou se party.“* Když se P 3 děti ptá, co dělají odpoledne, je nejčastější odpověď *„jdeme ven“*. *„Nedokáží specifikovat, co je obsahem, je to popocházení po ulicích, počátky kouření, komunikace s vrstevníky s podobných rodin, vytváření závadových part.“* P 3 polemizuje o tom, zda je vždy absence volnočasových aktivit důvodem k závadovému chování dětí. *„Nemohla bych to takto specifikovat a spatřovat*

v absenci aktivit přímou souvislost se závadovým chováním. Spousta dětí bez organizovaných a placených volnočasových aktivit je bez výchovných problémů, zabaví se individuálně, jen s kamarády a bez negativních následků. Nicméně ve většině případů dětí, které jsem řešila, je pravda, že děti nechodily do žádných kroužků.“ Nejčastější problémy, které řeší P 4 jsou záškoláctví, přestupky a drobné krádeže. Volný čas těchto dětí pak řeší v rámci další práce s dítětem, například docházkou do Střediska výchovné péče. Má zkušenosti s tím, že ani rodiče tuto oblast neřeší, děti někdy přihlásí až na nátlak OSPOD, ale mnohdy ty děti stejně už nic dělat nechtějí. Ani P 5 neřeší na svém pracovišti vysokou míru kriminality, spíše řeší záškoláctví, výtržnictví, výchovné problémy dětí starších patnácti let. Absence ve škole, záškoláctví dle ní pak vede k tomu, že „*děti jsou ovlivněny prostředím, ve kterém se pohybují, když nejsou ve škole, vyhledávají společnost part, dětí, které se rovněž ve škole nezdržují, a vede to k tomu, že potřebují pro sebe zajistit peníze, uchýlí se k drobným krádežím, ukradnou cigarety, alkohol.*“ P 5 uvedla z praxe velmi zajímavý příklad toho, jak je u dětí nutné seberealizace, jak je nutné, aby dítě našlo něco, v čem je dobré, v čem třeba i vyniká, kde se seberealizuje. Popisovala náctiletou dívku, které matka vybrala školu, která ji nebavila. Rodiče na ni byli velmi přísní. Dívka měla velkou zálibu v módě, nakupování a podobně. Jelikož rodiče jí toto zakazovali, začala krást, toulat se, začaly vztahové problémy v rodině. V rámci řešení tohoto případu umístěním do zařízení pro děti se podařilo změnit dívce školu na obor, který jí velice bavil a byl blízký jejím zájmům. Našla si zde kamarádky, začala navštěvovat při škole i kroužek, který jí bavil, pomohlo jí to, přestala doma krást. „*Přenesení toho patologického do pozitivního ve škole, ten obor se stal naplněním a seberealizovala se.*“ P 5 vidí přímou souvislost s vhodným naplněním volného času, zdůrazňuje slovo „vhodným“, protože je to pro děti smysluplné, přinese to užitek a seberealizaci. Kdežto opačné přináší vzdor. P 6 vyjmenovává problémy dětí, které řeší – drobné krádeže, podvody, napadení, agresivita, školní docházka. I on uvádí z praxe příklad, kdy dítě dříve chodilo bezcílně po ulicích, rozbíjel koše, ničil věci. Ve spolupráci se školou se ho podařilo namotivovat pro tělesnou aktivitu, začal chodit do bezplatného kroužku a chytlo ho to, nyní chodí pravidelně na tréninky a baví ho to. Je však nutné zasáhnout co nejdříve, čím dříve, tím lépe. Čím větší jsou pak problémy, tím se hůř řeší. P 6 vidí volný čas jako odraz minulého a příslib budoucího. „*Stát a společnost ztratily možnost mít přehled nad trávením volného času dětí v rodinách. OSPOD však může jen připomínat a monitorovat, ovlivňovat preventivně hodnoty není v pravomoci OSPOD.*“

Dílčí závěr: Participanti nepovažují primární prevenci sociálně patologických jevů za hlavní součást práce OSPOD. Určitým způsobem se v této oblasti angažují, pořádají například besedy ve školách, provádí depistáže, spolupracují se subjekty ve svých obvodech. Nicméně v oblasti volnočasových aktivit považují za primární prevenci spíše podporu organizací z rozpočtu městské části. Někteří participanti by uvítali, kdyby měli možnost finančně podpořit děti z nízkopříjmových rodin adresně a konkrétně, a zajistit jim smysluplné mimoškolní aktivity. V rámci sekundární prevence, kdy již řeší výchovné problémy dětí, již vidí v práci OSPOD a v podpoře volného času dětí a mládeže větší potenciál. Je to součástí sociální práce s rodinou, podpory a sanace celého rodinného prostředí. Je však nutné všechny problémy řešit co nejdříve, jelikož v pozdějším věku již děti nemají zájem o žádnou organizovanou volnočasovou činnost.

Kategorie č. 6 Silné a slabé stránky projektu „Všechny děti jsou naše“

P 1 vidí pozitiva projektu v tom, že dětem z nízkopříjmových rodin je umožněno navštěvovat kroužky, na které jejich rodiče nemají peníze, najdou si nové kamarády. „Dostanou se na tábory, do přírody, aniž by to rodinu zruinovalo, nebo se děti bezcílně potulovaly po sídlištích.“ Tato zájmová činnost dle P 1 slouží dobře jako prevence před páchaním trestné činnosti a dalších výchovných problémů. Projekt může pomoci mnoha rodinám, ovšem je nutná správná motivace jak rodičů, tak dětí, aby začaly navštěvovat nějakou aktivitu. P 1 humorně poznamenává, že tím pádem i kurátorům ubude spousta práce, což by uvítala.

P 2 by uvítala, kdyby měla možnost finančně podpořit sociálně slabé rodiny, se kterými by pracovala, tím, že by dětem umožnila zúčastnit se nějakých kroužků či táborů. Tím, že se však v současném zaměstnání s těmito rodinami moc nestýká, nemá potřebu nějaké aktivity tohoto druhu zavádět. Tuto možnost by spíše uvítala v práci s rodinami, kde mají děti již problémy v chování. P 2 vidí určité disproporce v projektu v tom, že není jasné, zda konkrétní rodiny jsou nízkopříjmové bez vlastního zavinění nebo že se rodičům nechce pracovat. Ze zkušenosti ví, že někteří lidé žijí schválně ze sociálních dávek od státu a vyhovuje jim to. P 2 uvádí, že „...*příspěvky z projektu bych poskytovala jen rodinám, které se prokazatelně snaží se svou nepříznivou situací něco dělat.*“ Dále poukazuje na bod č. 4 v Pravidlech projektu, což jsou motivační odměny. Sama by takovéto motivační odměny pro děti s výchovnými problémy v praxi nezaváděla, nemyslí si, že by to u nich vedlo k pozitivní změně jejich chování. „*Děti by se měly snažit chovat slušně kvůli sobě, kvůli svému vnitřnímu přesvědčení, a ne kvůli materiální odměně.*“

P 3 vidí přínos v tom, že by děti z nízkopříjmových rodin měly nabídku aktivit zdarma. Nicméně vidí v tom také problém: „*mnohé rodiny by akceptovaly nabídky volnočasových aktivit bez jakékoliv spolupráce z jejich strany, zcela zdarma, pokud možno s připomínáním termínů, kdy se co koná, prostě kompletní servis. Ovšem pro ty děti by to bylo velkým přínosem, setkávaly by se s jinými vrstevníky, zvedlo by se jim sebevědomí, že chodí do kroužků a jezdí na tábory jako ostatní děti.*“ Takže je rozpor v tom neposkytovat rodině kompletní servis ve všem, ale přitom umožnit dětem dobře žít. Jde o to, aby i rodče byli motivováni k vlastní aktivitě, a nebyli jen v očekávání, co za ně kdo zaplatí a vyřídí. V rámci práce s rodinou však vidí projekt jako vhodnou aktivitu, převažují pozitiva „*...pro ty děti je to vždy přínos.*“

P 4 vidí v projektu pro sociální práci přínos v tom, že by mohli podpořit rodiny s nízkými příjmy, a také by se mohla pomoc z projektu promítnout do práce s problémovými dětmi, např. uhradit pobyt v SVP a podobně. Nicméně má obavy z návaznosti projektu. Má zkušenosti s tím, že v poslední době jsou všechny různě zřizované projekty pouze krátkodobé a nemají návaznost. „*Hrozí riziko, že při projednání rozpočtu na další rok třeba nemusí být finance vyčleněny.*“ Navíc opět odkazuje na vytíženost OSPOD se současnými problémy, s projektem je spousta procesní práce a v současné době by nebyli schopni jej realizovat.

P 5 vidí v projektu jen samá pozitiva a ráda by v budoucnu, aby byl podobný projekt zaveden i v jejich MČ. Finanční pomoc z projektu vnímá jako „*přínos, přímou pomoc pro rodiny, je ihned, můžeme se vyhnout eskalaci a prohloubení těch problémů, které rodina má.*“ Slabé stránky nevidí, je zde široké využití, tábor, kroužek, pobyt v SVP, působnost je široká a variabilní, použitelná v mnoha směrech. „*Vždy, když bych měla rodinu s velkým spektrem problémů, tak skutečně tato možnost by byla pro mě přímou volbou a sáhla bych po ní všemi deseti. Je to určitě významný střípek do mozaiky, jak pomoci rodině, zapadne do toho výčtu pomoci.*“

P 6 vidí projekt jako vítanou možnost podpory sociálně slabých rodin. Ze silných stránek projektu vypichuje skutečnost, že sociální pracovník nejlépe ví, kdo se do projektu hodí, a sociální práce v místě je neúčinnější. „*Když jedou tyto děti na tábor, je to pro ně zážitek na celý život, a díky těmto penězům se může zúčastnit i dítě, které by tam rodiče nikdy neposlali, protože je tábor drahý.*“ Co se týká slabých stránek, tak souhlasí s P 3, když říká, že to pro rodiny může být demotivující, když se jim vše přinese na zlatém podnose. Také přemýšlí nad možnostmi rozpočtu městské části, ze kterých se peníze na projekt

vyčleňují. V rámci práce s dětmi s výchovnými problémy vidí pozitivum v tom, že pro tyto děti je to motivace, jedna z mála motivací v tomto prostředí. „*Vidím velmi pozitivní, že je tímto způsobem možnost nastavit intenzivnější spolupráci problémovějších rodin s OSPOD.*“ Jako jediný z participantů se zamýšlí nad formulací v Pravidlech, kde se píše, že o financích rozhoduje pracovník dle svého posouzení. Obával by se v tomto rizika z nařčení z netransparentnosti v rozhodování o penězích z projektu. V praxi vidí, že veřejnost se často opírá do podjatosti či zasedlosti sociálních pracovníků, pokud se někomu nevyhoví, tak je zle.

6.3 Diskuze a odpovědi na výzkumné otázky

Na základě provedeného výzkumu je zřejmé, že projekt dle participantů může mít své uplatnění v sociální práci, nicméně i zde existuje řada proměnných, které hrají roli v zavádění těchto preventivních aktivit do praxe orgánů sociálně právní ochrany dětí. Z rozhovorů vyplynuly dva důležité fakty, shrnuté v prvních dvou kategoriích. Prvním je přílišné pracovní vytížení pracovníků OSPOD. Prakticky všichni participanté mají kumulované funkce a jsou přetíženi prací v terénu i přílišnou administrativou. Participanté vesměs projekt hodnotí příznivě, nicméně v současné době by neměli časovou kapacitu podobný projekt zavádět, prosazovat a obhajovat jej u vedení městské části. V průběhu rozhovorů mě překvapil druhý fakt, že velkou roli hraje také charakter té které městské části a složení obyvatel. Jiná situace týkající sociálně patologických jevů dětí a mládeže je v části zcela sídlištní, kde je vysoká míra anonymity, a jiná v části, která má charakter vesnice a žije zde převážně starousedlíci.

Z této skutečnosti vyplynuly také limity výzkumu, nad kterými jsem se v závěru zamýšlela. Jedná se hlavně o omezený vzorek participantů. V průběhu vlastního výzkumu a pozdějšího zpracování rozhovorů dle mého názoru vyplynula potřeba většího množství participantů, pokud možno z větších městských částí. Na počátku výzkumu byli ze vzorku respondentů účelově vyjmuti participanté z těchto velkých městských částí. V průběhu zpracování dat, kdy jeden z participantů měl z takové městské části pracovní zkušenosti, jsem došla k závěru, že by možná výsledky byly pestřejší, možná až odlišné, pokud by se do výzkumu zapojily všechny brněnské městské části. Výsledná data jsou tedy platná pouze pro výzkumný vzorek, od kterého byla rozhovory získána, což je typické pro kvalitativní výzkum. Není možné výsledky zobecnit na celé město Brno, na všechny jeho městské části, protože se ukázala odlišnost městských částí jako zásadní faktor ovlivňující potřebu zmiňovaných preventivních aktivit. Ideální by bylo v této oblasti uskutečnit

průzkum v rámci celého města Brna, ze kterého by mohly vzejít zajímavé informace, potřebné pro další preventivní aktivity v této oblasti.

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem mohou v oblasti trávení volného času orgány SPOD v rámci primární i sekundární prevence sociálně patologických jevů ovlivnit kvalitu života dětí, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana, a děti z nízkopříjmových rodin. Tento cíl se v rámci zvoleného výzkumného vzorku podařilo naplnit, rozhovory s participanty byly zjištěny jejich možnosti při práci s klienty OSPOD a při pomoci nízkopříjmovým rodinám. Ze třetí kategorie jasně vyplynulo, že sociální pracovníci mají velmi dobrý přehled o organizacích, které zabezpečují volný čas dětí a mládeže v jejich obvodu. Vzhledem k tomu, že ani na jedné oslovené městské části není zaveden preventivní projekt obdobného charakteru jako „*Všechny děti jsou naše*“, považují participanti za primární prevenci poradenství pro občany a klienty ve věcech volného času, a dále skutečnost, že sama městská část finančně podporuje volnočasové organizace na svém území. V rámci sekundární prevence pracovníci OSPOD a kurátoři využívají spíše metody sociální práce s dětmi s výchovnými problémy, spolupráci s dalšími subjekty, jako jsou školy, zdravotnická zařízení, střediska výchovné péče, psychologové a další. Volný čas dětí se závadovým chováním se řeší spíše okrajově a to v rámci uvedených metod.

Nyní je možné zodpovědět výzkumné otázky. Nejprve zodpovím dílčí výzkumné otázky.

DVO 1. Jaký postoj zaujímají sociální pracovníci a kurátoři pro děti a mládež k tomuto typu primární a sekundární prevence?

Z rozhovorů s participanty vyplynulo, že tento způsob prevence považují za vhodný, ovšem je třeba přihlídnout k mnoha aspektům.

Jako primární prevenci, tj. finanční pomoc sociálně slabým či nízkopříjmovým rodinám, by participanti vesměs tento projekt zavedli i na jejich pracovišti. Respektive uvítali by, kdyby projekt „byl zaveden“, ale reálně se v současné době nebudou snažit podobnou aktivitu z časových důvodů zavést. Výhledově o tom uvažují dva z účastníků, ovšem za předpokladu, že se zlepší personální zabezpečení na jejich OSPOD, tzn. budou přijati další pracovníci. Pouze jeden účastník sdělil, že o takovýto projekt by v jejich městské části zájem nebyl, jelikož se u nich nízkopříjmové rodiny vyskytují velmi zřídka. Jinak by všichni participanti uvítali možnost pomoci nízkopříjmovým rodinám uhradit kroužky a tábory pro jejich děti. Někteří účastníci by však v této souvislosti řešili obavu, zda by bylo vhodné nějakým způsobem rozlišovat, z jakých důvodů se rodiny ocitli v postavení

sociálně slabé rodiny. Tato skutečnost by byla k další diskuzi, dle mého názoru si děti své rodiče nevybírají, a je otázkou, zda by projekt splňoval svůj účel, kdyby sociální pracovník „lustroval“ příčiny nízkopříjmovosti rodiny s ohledem na vyplnění volného času dětí z této rodiny. Praxe ukazuje, že jistě existuje značné množství rodičů, které nemají snahu pracovat, nebo zajišťovat si příjmy legální cestou. Nicméně určit, zda kvůli tomu jejich děti nemají mít možnost chodit do kroužků či jezdit na tábory, je problematické. V tomto ohledu mě názory některých participantů překvapily, zdály se mi příliš radikální.

V rámci sekundární prevence se ukázalo pro participanty zajímavé využití bodu, který se týká proplácení pobytů ve Středisku výchovné péče. Na tento bod se soustředili více než na zájmovou činnost. Vesměs participanti zhodnotili, že u dětí s výchovnými problémy je řešení volného času pouze jedním střípkem mozaiky pomoci dítěti a sanace rodiny. Je to však střípek velmi důležitý. Velmi pozitivně je tato pomoc hodnocena v tom smyslu, že pomůže navázat pracovníkům OSPOD užší a lepší spolupráci s rodinou. OSPOD pak není vnímám pouze jako restriktivní či trestající a příkazující orgán, ale také jako orgán pomáhající, a to adresně a účelně.

DVO 2. Je přínosem pro sociální práci s dětmi, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana, možnost ovlivnění trávení jejich volného času?

Z výsledků z rozhovorů, zejména z dat, které jsou shrnuty ve čtvrté kategorii, pro mne vyplynul zajímavý fakt, který koresponduje také s teoretickou částí bakalářské práce. Jde o to, že rodina je opravdu základní činitel a východisko pro všechna řešení jakýchkoliv problémů. V teoretické části byla popsána důležitost funkčnosti rodiny, vhodného rodinného prostředí, v neposlední řadě i ekonomická situace rodiny. Tyto všechny aspekty zmiňují v rozhovorech také participanti. Proto je v první řadě potřeba pracovat s rodiči na sanaci celé rodiny, na změnách k lepšímu. V rámci práce se rodinou se užívá mnoho metod sociální práce. Rodičům je ze strany OSPOD pomáháno, doporučováno, příkazováno i zakazováno, je jim poskytováno poradenství. OSPOD má celou řadu pravomocí. Ovšem co se týká volného času – volnočasových aktivit dětí a mládeže, na které se zaměřuje sociálně právní ochrana dětí, zde OSPOD mnoho pravomocí a možností nemá. Zůstává poradenství a doporučování. Všichni participanti se shodli na důležitost vhodného trávení volného času dětí a mládeže jako preventivního faktoru závadového chování. Názory participantů jsou shrnuty v samostatné páté kategorii. Zde participanti také uváděli příklady z praxe, které mohu porovnat s kasuistikami zapojených rodin do projektu. Z jednotlivých případů vyplynula nutnost zasáhnout v rodině co nejdříve, v co nejnižším

věku dítěte. V tomto věku je třeba zahájit spolupráci s rodinou, začít řešit vzniklé problémy. Zde musím vyzdvihnout důležitost spolupráce se školou. I z kasuistiky č. 2 se ukazuje, že pokud by škola na děti, které již v té době měly prospěchové problémy, a bylo zjevné, že pochází z nízkopříjmové rodiny, upozornila OSPOD, mohlo se předejít problémům se závadovým chováním. Dětem již tehdy mohla být nabídnuta kontinuální pomoc, a to v mnoha oblastech. Jednou z nich je právě oblast trávení volného času, tak, aby se ze sourozenců nestaly děti ulice. Tento pojem je ostatně zmiňován i v rozhovorech s participanty. Vesměs se jedná o děti, vyrůstající na sídliště, které nemají žádnou smysluplnou mimoškolní činnost. Ukazuje se však – jak vyplývá z dat od respondentů i z kasuistiky č. 2 – že pokud zásah OSPOD nepřijde včas, a děti jsou již v problematickém věku (starší školní věk), je již malá pravděpodobnost zlepšení. Děti v té době nemají o nic zájem, nehodlají trávit volný čas organizovaně, připomíná jim to školu, jsou již zvyklé na jiný život. Takže odpověď na tuto dílčí otázku zní – sociální pracovník může pomocí preventivní aktivity typu projektu „*Všechny děti jsou naše*“ výrazně ovlivnit socializaci a další zdárný vývoj dětí, možnost ovlivnění trávení jejich volného času je rozhodně pro sociální práci přínosem. Důležitou podmínkou je však včasnost této pomoci.

Nyní se dostávám k hlavní výzkumné otázce.

HVO Je projekt „*Všechny děti jsou naše*“ ve stávající podobě vhodnou formou primární a sekundární prevence sociálně patologických jevů?

Otázky pokládané účastníkům byly rozděleny na tři základní okruhy.

V prvním okruhu otázek jsem se dotazovala na základní věci spojené s tématy této bakalářské práce a tento okruh obsahoval mimo jiné otázku na názor účastníků na volnočasové aktivity dětí a mládeže jako možnosti prevence sociálně patologických jevů. Všichni účastníci bez výjimky se u této otázky shodli na nutnosti této oblasti věnovat zásadní pozornost, zvláště v dnešní době, kdy mají na děti velký vliv masmédiá, internet, sociální sítě. Účastníci se shodli, že je vhodné, aby všechny děti bez rozdílu byly podporovány ve smysluplném trávení volného času.

Druhý okruh otázek byl věnován primární prevenci sociálně patologických jevů. Účastníci se v rámci tohoto okruhu vyjadřovali k projektu „*Všechny děti jsou naše*“ jako primární prevenci. Tuto možnost umožňuje finanční podpora volnočasových aktivit pro děti z nízkopříjmových rodin. Účastníci se shodli na tom, že projekt ve stávající formě je vhodnou formou primární prevence. Na této pomoci jako takové

neshledali žádná negativa. V případě zavedení projektu na pracovištích participantů pomýšleli někteří z nich na určení určitých podmínek, za kterých by určovali, která rodina si pomoc zaslouží.

Třetí okruh otázek byl věnován sekundární prevenci sociálně patologických jevů. Participantů by uvítali možnost využít projektu ve stávající podobě, zejména v bodech finanční úhrady pobytů v SVP a dále v možnosti úhrady volnočasových aktivit. Tyto by výrazně přispěly k sociální práci OSPOD s rodinou.

Pokud zohledníme také kasuistiky, uvedené v této bakalářské práci, ze kterých je patrné, že cílená a kontinuální finanční podpora volnočasových aktivit u rodin nízkopříjmových i problémových, můžeme odpovědět na hlavní výzkumnou otázku.

Projekt „Všechny děti jsou naše“ je vhodnou formou primární a sekundární prevence sociálně patologických jevů dětí a mládeže, za předpokladu zhodnocení všech individuálních podmínek jednotlivých pracovišť OSPOD s ohledem na charakter městské části, skladbu obyvatel a časovou vytíženost sociálních pracovníků.

6.5 Využití výzkumu pro sociální pedagogiku

Výzkum ukázal na zajímavé aspekty preventivních aktivit jednotlivých OSPOD. Určitě by bylo zajímavé některá fakta ověřit dalším výzkumem se zapojením všech městských částí. Výsledky výzkumného šetření by mohly posloužit jako platforma pro koncepční řešení prevence sociálně patologických jevů na jednotlivých městských částech.

Problematika sociálně patologických jevů i volného času dětí a mládeže je nedílnou součástí sociální pedagogiky. Pro mne osobně z výzkumu vyplynula nutnost všeobecného zásadního zlepšení komunikace mezi OSPOD a základními školami, aby pomoc, ať už v jakékoliv podobě, směřovala k rodinám co nejdříve. Vzhledem k tomu bych uvítala také zavedení funkce sociálního pedagoga na školách. V této souvislosti jsem v průběhu zpracování dat z výzkumu s povděkem uvítala tiskovou zprávu z Výboru pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva

(<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Vybor-pro-prava-ditete-podporil-znovuzavedeni-pozice-socialniho-pedagoga-na-skolach-426770>). Ten na svém jednání přijal usnesení, kterým vyzval ke znovuzavedení pozice sociálního pedagoga. Úkolem sociálního pedagoga na školách je „propojovat školu a systém vzdělávání s dalšími systémy pomoci a podpory, které pracují s dětmi v nepříznivé sociální a životní situaci,

jako jsou např. ... sociálně-patologické projevy v chování dítěte apod. Přítomnost sociálního pedagoga na škole mimo jiné pomáhá ... a umožňuje, aby se včas zasáhlo v případech hrozícího zanedbávání dětí, a napomáhá efektivní spolupráci školy s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Dále umožňuje, aby se včas zasáhlo v případě, kdy se začínají objevovat obtíže v oblasti chování. “

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala možnostmi využití volnočasových aktivit k primární i sekundární prevenci sociálně patologických jevů dětí a mládeže. Představila preventivní aktivity využívané OSPOD Brno-Slatina, konkrétně projekt „*Všechny děti jsou naše*“. Cílem bakalářské práce bylo zjištění způsobů a možností vybraných pracovníků OSPOD ve městě Brně v oblasti primární a sekundární prevence sociálně patologických jevů. Práce se dále zabývala způsoby, kterými mohou orgány SPOD ovlivnit kvalitu života dětí, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana, a dětí z nízkopříjmových rodin, se zaměřením na smysluplné využití volného času dětí.

V teoretické části jsem se soustředila na faktory, které ovlivňují chování dětí. Vzhledem k obsáhlosti tématu a také k tomu, že já i participantů pracujeme jak sociální pracovníci orgánů SPOD, jsem se soustředila na rodinu a všechny souvislosti s ní spojené. Rodině jsem věnovala první kapitolu bakalářské práce. V další kapitole jsem popisovala pojmy týkající se volného času a zejména jsem se snažila tyto pojmy propojovat s působením volného času jako preventivního faktoru. Poslední kapitolu jsem věnovala sociálně patologickým jevům, se zaměřením na prevenci. V této kapitole jsem také představila projekt „*Všechny děti jsou naše*“ ve stávající podobě, v jaké funguje v MČ Brno-Slatina.

V praktické části jsem zvolila pro svůj výzkum kvalitativní přístup. Popsala jsem výzkumný problém, cíl výzkumu a stanovila si hlavní a dvě dílčí výzkumné otázky. Představila jsem použité metody sběru dat, tedy kasuistiky a polostrukturované rozhovory. Popsala jsem výzkumný vzorek a dále se zabývala analýzou a interpretací získaných dat. Celý výzkum byl zaměřen na konkrétní využití tohoto typu projektu i v jiných brněnských městských částech. Rozhovory se sociálními pracovníky OSPOD ve vybraných MČ jsem zjišťovala, jaké mají možnosti při eliminaci výskytu sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a jakým způsobem využívají pracovníci OSPOD při práci s rodinou smysluplné trávení volného času dětí a mládeže. Analýzou dat jsem splnila cíl výzkumu a zjistila odpovědi na výzkumné otázky. Zjistila jsem, že projekt „*Všechny děti jsou naše*“ je vhodnou formou naplnění primární i sekundární prevence i vhodným doplňkem sociální práce s rodinou. Jako takový bych ráda zavedení podobné aktivity doporučila všem kolegům sociálním pracovníkům.

Na závěr bakalářské práce jsem zhodnotila přínos výzkumu pro sociální pedagogiku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
- BLÁHOVÁ, Ilona. *Socializace jedince a socializační činitelé - prezentace*. České Budějovice: SZŠ a VOZ. 2012. [online] [cit. 2016-02-01]. Dostupné z [www: <http://www.szscb.wz.cz/info/projekty/sablony/ps7/vy_32_inovace_ps7-bl-01.pdf>](http://www.szscb.wz.cz/info/projekty/sablony/ps7/vy_32_inovace_ps7-bl-01.pdf)
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3.
- FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché. ISBN 978-80-247-5046-0.
- HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7
- HANOBIK, F. 2011. *Moderná spoločnosť a kríza rodiny* In: HARDY, Mária, Pavel MÜHLPACHR a Terézia DUDÁŠOVÁ. *Sociální patologie rodiny*. Vyd. 1. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-17-8.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina: Smysl a funkce rodiny : (anatomie, fyziologie a patologie lidské rodiny)*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998. ISBN 80-7040-315-2.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HRIVÍKOVÁ, Z. 2014. *Sociálně-patologické javy vyskytující se u žiakov základných škol z pohľadu realizátorov prevencie*. In: HRONCOVÁ, Jolana a Ingrid. 2014.

Zborník vedeckovýzkumných prác Katedry pedagogiky. Banská Bystrica: Belanium. ISBN 978-80-557-0927-7.

JEDLIČKA, Richard a Jaroslav KOŤA. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: aktuální problémy výchovy : [učební text pro posluchače filozofické fakulty Univerzity Karlovy]*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-031-5.

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-411-3.

KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-544-8.

KRAUS, Blahoslav. 2004. *K aktuálnímu pojetí a postavení sociální pedagogiky*. In: Sborník 2004/1. *Konstituování sociální pedagogiky jako vědeckého oboru*. Brno: Institut mezioborových studií. ISBN 80-902936-5-4.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-896-3.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav a Petr SÝKORA. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií. 2009.

KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika volného času: výchova v čase mimo vyučování v pedagogické teorii a v praxi*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2004. ISBN 80-223-1930-9.

LACA, Peter. *Sociálna patológia rodinného prostredia v súčasnosti* In: LACA, Slavomír a Peter LACA. *Sociální pedagogika v kontextu životních etap člověka I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2014. ISBN 978-80-87182-47-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?: O výchovných odměnách a trestech*. 2., upr.vyd. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-78-X.

- MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.
- NIKL, Jaroslav. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9.
- ONDREJKOVIČ, Peter a kolektiv. *Sociálna patológia*. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2009. ISBN 978-80-224-1074-8.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PEŠATOVÁ, Ilona. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-291-3.
- POKORNÝ, Vratislav, Anton TOMKO a Jana TELCOVÁ. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. Vyd. 3., rozš. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-86568-04-0.
- PŘADKA, Milan. *Vybrané problémy vztahu výchovy a prostředí*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1983. Spisy pedagogické fakulty Univerzity J.E. Purkyně v Brně.
- SATIR, Virginia. *Kniha o rodině: [základní dílo psychologie vztahů]*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.
- SEMRÁD, Jiří. *Mládež a sociálně negativní jevy: sborník referátů ze semináře*. Vyd. 1. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 1996. ISBN 80-85981-22-X.
- SIROVÁTKA, Tomáš a Petr MAREŠ. *Rodina, sociální rizika a sociální politika*. In: PLAŇAVA, Ivo a Milan PILÁT. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2002. Psychologie. ISBN 80-86598-36-5.
- SOTOLÁŘ, Alexandr a Helena VÁLKOVÁ 2011. *Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let*. In: *Trestněprávní revue*.

11/2011. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2001-. ISSN 1213-5313. Dostupné také z: [<http://www.beck.cz/?gclid=CIWi0euqyMYCFUzKtAodGwEDVQ>]

STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.

STŘELEČEK, Stanislav. *Studie z teorie a metodiky výchovy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3687-7.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VAVŘÍK, Michal. *Základy sociologie*. Brno: Institut mezioborových studií. 2012.

ŽALOUĐÍKOVÁ, I. 2008. *Programy primární prevence zaměřené na omezování kouření u dětí a dospívajících*. In: ŘEHULKA, Evžen. *Prevence závislostí ve škole*. Brno: MSD, 2008. ISBN 978-80-7392-077-7.

Strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018. Praha. 2013. [online] [cit. 2016-01-02]. Dostupné ve formátu doc z www:

www: <<http://www.msmt.cz/file/28077>>

Výbor pro práva dítěte podpořil znovuzavedení pozice sociálního pedagoga na školách. Tisková zpráva [online] [cit. 2016-31-03]. Dostupné z www:

<http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Vybor-pro-prava-ditete-podporil-znovuzavedeni-pozice-socialniho-pedagoga-na-skolach-426770>

PRAMENY PRÁVA

Česko. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR. 1999. Částka 111. [online] [cit. 2016-02-04]. Dostupné z www:

<<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>>

Česko. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR. 2006. Částka 37. [online] [cit. 2016-02-04]. Dostupné z www:

< <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

Česko. Vyhláška č. 473 ze dne 17.12.2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR. 2012. Částka 177. [online] [cit. 2016-02-04]. Dostupné z www: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-473>>

Úmluva o právech dítěte ze dne 20. 11. 1989. [online] [cit. 2015-10-15]. Dostupné z www: <<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	a podobně
cit.	citace
č.	číslo
MČ	městská část
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
např.	například
odst.	odstavec
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí
SPOD	sociálně právní ochrana dětí
s.	strana
tzn.	to znamená
ÚMČ	Úřad městské části
§	paragraf

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Členění chování	25
Obr. 2 Socializační činitelé	28
Obr. 3 Formy ovlivňování sociálně patologických jevů společností	29

SEZNAM TABULEK

Výzkumný vzorek, participanti	40
-------------------------------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Pravidla projektu „*Všechny děti jsou naše*“
- P II Brožura „Co dělat odpoledne aneb Slatinský průvodce volným časem“
- P III Scénář otázek polostrukturovaného rozhovoru
- P IV Ukázka rozhovoru
- P V Ukázka otevřeného kódování

PŘÍLOHA P I: PRAVIDLA PROJEKTU „VŠECHNY DĚTI JSOU NAŠE“

Příloha č. 3

Pravidla pro poskytování finančních příspěvků v rámci projektu „Všechny děti jsou naše“

Projekt „Všechny děti jsou naše“ se zaměřuje na finanční podporu znevýhodněných nezletilých dětí s trvalým bydlištěm v městské části Brno-Slatina ve věku 6 -18 let a je zaměřen na tyto aktivity:

1. podporu zájmové a prázdninové činnosti dětí ze sociálně slabých rodin¹
2. podporu zájmové a prázdninové činnosti pro děti vyžadující zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí^{1,2}
3. podporu preventivních pobytů dětí vyžadujících zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí^{1,2} (zejména dětí s výchovnými problémy) ve specializovaných zařízeních
4. motivační odměny pro děti vyžadující zvláštní pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí²
5. podporu zájmové a terapeutické činnosti pro děti se zdravotním postižením^{1,3}

ad 1-3 a 5

Jednotlivé finanční příspěvky lze poskytnout formou proplacení účetního dokladu, kdy pořadající organizace vystaví k úhradě účetní doklad s konečnou částkou, nebo formou proplacení faktury pořadající organizací. Příspěvek lze také poskytnout formou výplaty z pokladny zákonnému zástupci dítěte poté, co předloží doklad o úhradě.

Příspěvek dle bodu 1 se poskytne rodině, pobírající dávky pomoci v hmotné nouzi, až po případném zamítnutí žádosti o mimořádnou okamžitou pomoc - to znamená, že rodič musí nejdříve využít možnosti požádat o přiznání dávky pomoci v hmotné nouzi na konkrétní aktivitu pro dítě. Ve výjimečných a odůvodněných případech lze tuto podmínku pominout. Její nevyžadování individuálně posoudí odbor sociálně péče v závislosti na celkové situaci dítěte a rodiny.

Poskytnutí finanční pomoci je fakultativní. Její poskytnutí a výši dle bodů 1-5 v rámci „Pravidel“ posoudí pracovníci odboru sociální péče v závislosti na sociální a finanční situaci dítěte a rodiny.

ad 1

zájmové a prázdninové činnosti dětí

- zájmové kroužky a volnočasové aktivity pořádané různými organizacemi (např. DDM Fantázie, základní umělecké školy, sportovní oddíly, tábornické oddíly atd.),
- prázdninové pobytové a příměstské tábory,

ad 2

zájmové a prázdninové činnosti dětí

- školy v přírodě a výlety pořádané školami, školkami, různými zájmovými organizacemi,

- zájmové kroužky a volnočasové aktivity pořádané různými organizacemi (např. DDM Fantázie, základní umělecké školy, sportovní oddíly, táborské oddíly atd.),
- prázdninové pobytové a příměstské tábory,

ad 3

preventivní pobyty

- dobrovolný pobyt ve střediscích výchovné péče
- pobyty v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- psychologická centra
- v centech sociální prevence a pod.

ad 4

motivační odměny

- dávají prostor pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí motivovat děti s výchovnými problémy k pozitivní změně jejich chování a jednání

ad 5

zájmové a terapeutické činnosti dětí se zdravotním postižením

- zájmové kroužky a volnočasové aktivity pořádané různými organizacemi,
- prázdninové pobytové a příměstské tábory,
- rekondiční a léčebné pobyty v ČR i zahraničí, v případě, že je nehradí zdravotní pojišťovna (rodič doloží potvrzení zdravotní pojišťovny).

Výše poskytnutí finanční pomoci v rámci projektu

Poskytnutí příspěvku dle bodu 1 je omezeno částkou max. 5.000,- Kč na jedno dítě za kalendářní rok, v závislosti na míře potřebnosti dle posouzení pracovníky odboru sociální péče.

Poskytnutí příspěvku dle bodů 2, 3 a 5 je omezeno na částku max. 10.000,- Kč na jedno dítě za kalendářní rok, v závislosti na míře potřebnosti dle posouzení pracovníky odboru sociální péče.

V případě motivační odměny je příspěvek omezen na částku max. 1.000,- Kč na jedno dítě za kalendářní rok s tím, že tato odměna není finanční, ale pouze věcná. Motivační odměna se předává přímo dítěti.

Poskytování příspěvků je možné do vyčerpání finančních prostředků určených pro tento účel v rozpočtu městské části na daný rok.

Tato Pravidla ruší předchozí Pravidla ze dne 30.4.2012.

Schváleno na VII/16 zasedání RMČ Brno-Slatina konaném dne 26.8.2015.

Jiří Ides
starosta

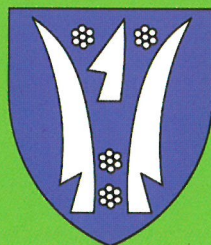

Mgr. Petr Semrád
místostarosta

**PŘÍLOHA P II: BROŽURA „CO DĚLAT ODPOLEDNE ANEB
SLATINSKÝ PRŮVODCE VOLNÝM ČASEM“**

CO DĚLAT ODPOLEDNE
aneb
SLATINSKÝ PRŮVODCE
VOLNÝM ČASEM

2014 / 2015

PŘÍLOHA P III: SCÉNÁŘ OTÁZEK POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Otázky:

1. Jak dlouho pracujete na OSPOD a v jaké funkci?
2. Máte ve Vaší městské části zmapované organizace, které zajišťují volnočasové aktivity pro děti a mládež? Jaké aktivity nabízí, za jakých podmínek apod.
3. Máte přehled, zda poskytují také školy ve Vaší MČ pro své žáky volnočasové aktivity?
4. Jakým způsobem s těmito organizacemi spolupracujete jako OSPOD, jak jste spolu v kontaktu?
5. Existuje nějaká podpora či spolupráce městské části s volnočasovými organizacemi ve Vaší MČ a jaká?
6. Co si obecně myslíte o volnočasových aktivitách dětí a mládeže jako možností prevence sociálně patologických jevů?

Soubor otázek, týkající se primární prevence sociálně patologických jevů:

1. Jakým konkrétním způsobem plníte standardy sociálně právní ochrany dětí a mládeže, konkrétně bod 7a (*Orgán sociálně právní ochrany aktivně vyhledává a monitoruje ohrožené děti. Prokazatelně koordinuje, případně vytváří podmínky pro preventivní aktivity ve svém správním obvodu*)?
2. Jak se této problematice věnuje vedení městské části, existuje podpora těchto preventivních aktivit z jejich strany?
3. Máte v rámci preventivní činnosti vyhrazeno v rozpočtu MČ nějakou částku na aktivity spojené s touto činností? Pokud ano, na jaké aktivity a o jakou se jedná částku?
4. Pokud nemáte ve Vaší MČ konkrétní aktivity a projekty, zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů – můžete uvést důvody proč tomu tak je?
5. S kým nejčastěji spolupracujete na místní úrovni při depistáži a vyhledávání dětí, u kterých eventuálně hrozí riziko vzniku sociálně patologického chování (zejména se to týká dětí z nízkopříjmových rodin)?
6. Co považujete za nejdůležitější faktory, které ovlivňují, zda se u dítěte rozvine či nerozvine závadové chování?

Konkrétně k typu prevence, který představuje projekt „Všechny děti jsou naše“:

7. Uvítal/a byste možnost podpory zájmové a prázdninové činnosti dětí ze sociálně slabých rodin (rodiny pobírající dávky v hmotné nouzi, rodiny, které jsou přiznány přídatky na děti) jako protektivního opatření proti nudě a zahálce?

8. V rámci podpory nízkopříjmových rodin - jaké vidíte silné a slabé stránky tohoto projektu očima sociálního pracovníka?

Soubor otázek, týkající se sekundární prevence sociálně patologických jevů:

1. Jaké nejčastější problémy řešíte s dětmi v rámci kurately pro děti a mládež?

2. Vzpomenete si, jaké jsou nejčastější příčiny poruch chování dětí, které jste řešili?

3. Máte zkušenosti s dětmi s dysfunkčních rodin – jaký důraz kladou rodiče na volnočasové aktivity svých dětí?

4. Zažil/a jste ve své praxi nějaké konkrétní případy rodiny, kde prokazatelně absence volnočasových aktivit přispěla k závadovému chování dětí?

5. Zažil/a jste ve své praxi nějaké konkrétní případy dětí, pro které bylo umožnění smysluplného trávení volného času zlomem v jejich dosavadním závadovém chování?

6. Jaké máte možnosti – v rámci výkonu SPO – zajistit v případě potřeby dítěti smysluplné volnočasové aktivity?

Konkrétně k typu prevence, který představuje projekt „Všechny děti jsou naše“:

7. Jaký máte názor na umožnění smysluplného a aktivního trávení volného času dětí a mládeže jako významnou aktivitu sociální práce s rodinou a zároveň účinnou sekundární prevencí závadového chování?

8. Jaké vidíte silné a slabé stránky tohoto projektu očima sociálního pracovníka? V rámci podpory dětí, na které se zaměřuje SPOD?

Chtěl/a byste ještě zdůraznit něco, o čem jsme hovořili?

Chtěl/a byste se na něco zeptat vy?

PŘÍLOHA P IV: UKÁZKA POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Úvodní otázky:

PARTICIPANT 1

1) Jak dlouho pracujete na OSPOD a v jaké funkci? (vykonáváte i funkci kurátora pro děti a mládež?)

Na OSPOD pracuji od listopadu 2015, vykonávám funkci jak pracovníka OSPOD tak i kurátora pro děti a mládež.

2) Máte ve Vaší městské části zmapované organizace, které zajišťují volnočasové aktivity pro děti a mládež? Jaké aktivity nabízí, za jakých podmínek apod.

Ano máme to zmapované. Působí tu úspěšný soubor lidových písní a tanců, jak pro děti, tak pro dospělé. Dále zde máme rodinné centrum, které pořádá kroužky a zájmovou činnost pro nejmenší. Myslím, že je u nás také hodně sportu, je zde klasicky tělovýchovná jednota Sokol, se spoustou sportovních aktivit, dále sportovní kluby, třeba moderní gymnastika, biatlon, basketbal, tenis, taky tu máme futsalový oddíl a další, je jich mnoho. Hraje se u nás také squasch, jsou tu tenisové kurty, kuželna...sportovní vyžití tu myslím máme bohaté.

Jaká je dostupnost těchto aktivit, máte přehled jak jsou kroužky, tábory apod. finančně náročné?

No myslím, že jsou plně pro děti dostupné, děti se mohou se souhlasem rodičů přihlásit. Platí se členské poplatky, ale asi nebudou závratné. Ale tábory se neorganizují.

3) Máte přehled, zda poskytují také školy ve Vaší MČ pro své žáky volnočasové aktivity?

Ano školy poskytují v rámci kroužků ve škole spousty aktivit, zaměřené na sport, kreativitu, hudební zaměření, dramatické zaměření, náboženství

4) Jakým způsobem s těmito organizacemi spolupracujete jako OSPOD, jak jste spolu v kontaktu?

Pokud se na OSPOD obrátí dítě či rodič se zájmem o nějaký kroužek, rádi toto zprostředkujeme.

5) Existuje nějaká podpora či spolupráce městské části s volnočasovými organizacemi ve Vaší MČ a jaká?

Ano ve formě dotací ze rozpočtu obce, jinak ne.

6) Co si obecně myslíte o volnočasových aktivitách dětí a mládeže jako možností prevence sociálně patologických jevů?

Vhodně zvolené volnočasové aktivity chápu jako skvělou prevenci. Děti mají nějaký zájem, cíl, najdou nové kamarády. Je nutné je v tomto podporovat. Naše městská část je kombinací sídliště, bytovek a rodinných domků, je zde všechno. Obvod se rozrůstá, vyrůstá zde mnoho nových a drahých domů, kde bydlí spíš ti bohatí, to jsou takové ty satelity. Je to ale na okrajích taky hodně zahrádek a tam nám bydlí někteří bezdomovci, někdy i s děckama.

Primární prevence sociálně patologických jevů:

1) Jakým konkrétním způsobem plníte standardy sociálně právní ochrany dětí a mládeže, konkrétně bod 7a (Orgán sociálně právní ochrany aktivně vyhledává a monitoruje

ohrožené děti. Prokazatelně koordinuje, případně vytváří podmínky pro preventivní aktivity ve svém správním obvodu)?

Aktivně se snažíme děti vyhledávat, ale kde na to máme brát čas když jsme neustále zasekaní samým papírováním! Pokud přijde dítě či rodič se zájmem o nějakou aktivitu tak pomohu zařídit. V rámci kurátorství dětem a rodičům sama nabízím tyto aktivity, aby neměli moc času na lumpárny.

2) Jak se této problematice věnuje vedení městské části, existuje podpora těchto preventivních aktivit z jejich strany?

Městská část podporuje různé kluby formou dotací z rozpočtu obce, jak jsem už říkala.

3) Máte v rámci preventivní činnosti vyhrazeno v rozpočtu MČ nějakou částku na aktivity spojené s touto činností? Pokud ano, na jaké aktivity a o jakou se jedná částku?

Ano, máme vyhrazené například dotace na školky a školy v přírodě, neinvestiční příspěvek pro základní uměleckou školu, pak také na kulturní akce, pro knihovnu. Do sportu jdou také peníze z rozpočtu v rámci dotací sportovním klubům, tam je to určitě přes sto tisíc celkem. Také máme zde v zimě kluziště, platí se také z rozpočtu.

4) Pokud nemáte ve Vaší MČ konkrétní aktivity a projekty, zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů – můžete uvést důvody proč tomu tak je? Napadá Vás, co by Vám pomohlo je realizovat?

Přímo projekt zaměřený na prevenci sociálně patologických jevů nemáme. Pouze máme aktivity, o kterých jsem říkala, které se dají jako prevence použít. Pokud zde není přímo projekt je to z nedostatku pracovníků, kteří by něco takového udělali. Já nestíhám ani svoji práci....

5) S kým nejčastěji spolupracujete na místní úrovni při depistáži a vyhledávání dětí, u kterých eventuálně hrozí riziko vzniku sociálně patologického chování (zejména se to týká dětí z nízkopříjmových rodin)?

Se školou, MŠ, lékařem a máme spousty anonymů.

6) Co považujete za nejdůležitější faktory, které ovlivňují, zda se u dítěte rozvine či nerozvine závadové chování?

Základem je rodina, která pokud nefunguje jak má je dítě ohroženo. Dále jsou to kamarádi, spolužáci, tam je nebezpečí třeba šikany ve škole. Hodně dělá také špatná spolupráce se školou, myslím rodičů. No a určitě svou roli hraje i ekonomická situace v rodině, to je taky hodně důležitý faktor.

Konkrétně k typu prevence, který představuje projekt „Všechny děti jsou naše“:

7) Uvítal/a byste možnost podpory zájmové a prázdninové činnosti dětí ze sociálně slabých rodin (rodiny pobírající dávky v hmotné nouzi, rodiny, které jsou přiznány přídatky na děti) jako protektivního opatření proti nudě a zahálce?

Rozhodně ano.

8) V rámci podpory nízkopříjmových rodin - jaké vidíte silné a slabé stránky tohoto projektu očima sociálního pracovníka?

Tak silná stránka...hm určitě, že děti mohou navštěvovat kroužky, na které jejich rodiče nemají peníze, najdou si nové kamarády. Dostanou se na tábory, do přírody, až by to rodinu zruinovala, nebo se děti bezcílně potulovaly po sídlištích. Zájmová činnost má a bude sloužit i jako prevence před pácháním trestné činnosti, záškoláctví. Děcka nebudou mít čas vy-

mýšlet nesmysly jako šikanovat ostatní a třeba v rámci toho tábora či nějaké aktivit se právě i těmto slabším dětem nabídnou pomoc. Nutné je děti motivovat.

Nám by to v současnosti vyřešilo problém z čeho uhradit dobrovolný pobyt ve středisku výchovné péče, což v projektu máte taky. Rodina je na sociálních dávkách, mají sedm dětí, otec onkologický pacient.

Soubor otázek, týkající se sekundární prevence sociálně patologických jevů:

1) Jaké nejčastější problémy řešíte s dětmi v rámci kurately pro děti a mládež, uveďte konkrétně – kriminalita, výchovné problémy apod.

Záškoláctví, hlavně to. Výchovné problémy ve vztahu k učitelům, jsou to drzouni. Kriminalitu jsem měla jen jednou - krádeže, loupež – nyní je mu 18 a sedí v base.

2) Vzpomenete si, jaké jsou nejčastější příčiny poruch chování dětí, které jste řešili?

U všech problémových dětí je absence účelně tráveného volného času, nudí se a dělají bordel. Rodiče nemají na děti čas, nemají peníze na kroužky

Máte přehled jak děti, se kterými pracujete, tráví svůj volný čas?

Většinou ano, ale hlavně se nudí a dělají bordel a lžou a lžou, takže....

3) Máte zkušenosti s dětmi s dysfunkčních rodin – jaký důraz kladou rodiče na volnočasové aktivity svých dětí?

Záleží z jakého důvodu ta rodina nefunguje...pokud je rodiče hádají tak veškerou svoji energii věnují boji s druhým partnerem, ale né zase všichni. Pokud se rodiče dokáží domluvit a rozejít lépe, věnují dětem víc pozornosti, záleží jim pak i na ostatních věcech, třeba na volnočasové aktivitě.

4) Zažil/a jste ve své praxi nějaké konkrétní případy rodiny, kde prokazatelně absence volnočasových aktivit přispěla k závadovému chování dětí?

Měla jsem v evidenci chlapce, bylo mu deset. Maminka byla samoživitelka, docela se musela otáčet, aby je uživila, měl ještě mladšího sourozence. Kluk byl do těch deseti let v pohodě, ovšem nikam nechodil, ani do družiny, ani do kroužků, odpoledne lítal po venku. Pak začaly chodit oznámení z policie, házel kameny na auta, ničil zastávky a hřiště a tak. Prostě se nudil. Ani se nechytíl party, byl sám, neměl kamarády. Prostě takové neoblíbené dítě ulice. Řešila jsem to s rodinou asi do jeho patnácti let, stále se to opakovalo, ale do žádné aktivity se už nechtěl zapojit, už ho nic nebavilo. Řešili jsme to ve spolupráci se SVP, maminka v rámci možností to taky řešila. Kluk nebyl vyloženě zlý. Nevím, jak to dopadlo, rodina se pak odstěhovala mimo Brno.

5) Zažil/a jste ve své praxi nějaké konkrétní případy dětí, pro které bylo umožnění smysluplného trávení volného času zlomem v jejich dosavadním závadovém chování?

To asi ne, na to si nepamatuji. Většinou děti, které už problémy mají, už o nic nemají zájem, u všeho vydrží jen chvíli. Myslím, že si nějak neuvědomují, že by to na někoho zabralo, když už měl výchovné problémy. Už je pozdě.

6) Jaké máte možnosti – v rámci výkonu SPO – zajistit nebo umožnit v případě potřeby dítěti smysluplné volnočasové aktivity?

Je možné jim nějakou aktivitu domluvit, zavolat, zorganizovat. Zvednu telefon a zavolám. Ale nic neorganizujeme, necháváme to na rodičích, není na to ani prostor.

Konkrétně k typu prevence, který představuje projekt „Všechny děti jsou naše“:

7) Jaký máte názor na umožnění smysluplného a aktivního trávení volného času dětí a mládeže jako významnou aktivitu sociální práce s rodinou a zároveň účinnou sekundární prevenci závadového chování?

Umožnění dětem trávit smysluplně volný čas je velmi důležité i pro jejich další rozvoj nejenom např. zamezení závadného chování z nudy.

8) Jaké vidíte silné a slabé stránky tohoto projektu očima sociálního pracovníka? V rámci podpory dětí, na které se zaměřuje SPOD?

Myslím si, že tento projekt je výborný a pomůže spoustě rodin, opět se budu opakovat, ale správná motivace dětí, aby začali navštěvovat nějakou aktivitu, podpora rodiny s jejím uhrazením. Děti budou smysluplně trávit volný čas a nebudou se flákat po venku, kde by se mohly naučit, co neumí – páchání trestné činnosti, alkohol, drogy, šikana. Tím pádem nám ubude spousta práce, což bych velmi uvítala. Setkávám se také s tím, že děti nemají zájem, nechtějí spolupracovat, odmítají jakoukoli činnost, i například v IQ roma nebo v Dromu.

Někdy je také problém v rodičích, neboť se jim ani nechce aby si šli sami požádat o MOPku, řeknou, že stejně žádnou nedostanou.

PŘÍLOHA P V: UKÁZKA OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍM

- 79 *přídavky na děti) jako protektivního opatření proti nudě a zahálce?*
- 80 Rozhodně ano.
- 81 8) *V rámci podpory nízkopříjmových rodin - jaké vidíte silné a slabé stránky tohoto*
- 82 *projektu očima sociálního pracovníka?*
- 83 Tak silná stránka, hm určitě, že děti mohou navštěvovat kroužky, na které jejich
- 84 rodiče nemají peníze, najdou si nové kamarády. Dostanou se na tábory, do přírody, až ^{aniž}
- 85 by to rodinu zruinovala, nebo se děti bezcílně potulovaly po sídlišťích. Zájmová
- 86 činnost má a bude sloužit i jako prevence před pácháním trestné činnosti,
- 87 záškoláctví. Děcka nebudou mít čas vymýšlet nesmysly jako šikanovat ostatní a třeba
- 88 v rámci toho tábora či nějaké aktivit se právě i těmto slabším dětem nabídnou
- 89 pomoc. Nutné je děti motivovat. *Motivace*
- 90 Nám by to v současnosti vyřešilo problém z čeho uhradit dobrovolný pobyt ve
- 91 středisku výchovné péče, což v projektu máte taky. Rodina je na sociálních dávkách,
- 92 mají sedm dětí, otec onkologický pacient.
- 93 **Soubor otázek, týkající se sekundární prevence sociálně patologických jevů:**
- 94 1) *Jaké nejčastější problémy řešíte s dětmi v rámci kurately pro děti a mládež, uveďte*
- 95 *konkrétně – kriminalita, výchovné problémy apod.*
- 96 Záškoláctví, hlavně to. Výchovné problémy ve vztahu k učitelům, jsou to drzouni.
- 97 Kriminalitu jsem měla jen jednou - krádeže, loupež – nyní je mu 18 a sedí v base.
- 98 2) *Vzpomenete si, jaké jsou nejčastější příčiny poruch chování dětí, které jste řešili?*
- 99 U všech problémových dětí je absence účelně tráveného volného času, nudí se a
- 100 dělají bordel. Rodiče nemají na děti čas, nemají peníze na kroužky
- 101 Máte přehled jak děti, se kterými pracujete, tráví svůj volný čas?
- 102 Většinou ano, ale hlavně se nudí a dělají bordel a lžou a lžou, takže...
- 103 3) *Máte zkušenosti s dětmi s dysfunkčních rodin – jaký důraz kladou rodiče na*
- 104 *volnočasové aktivity svých dětí?*

P1

Poslední projekt

*Kriminalita
školáctví*

Nejčastější STJ a MC

*Příčiny
poruch chování
děti*

Volný čas dítěte OSPOD

*Ekonomická situace
rodičů*

— 4 —